

UIT DE VERENIGING

AART SCHURINK

HET IJZERWINNINGSproces NAGEMAAKT

Een toevallige vondst van een klappersteenader in de nieuw gegraven infiltratievijvers aan de Dellenweg in Epe zette de werkgroep geologie van de KNNV Epe/Heerde aan tot het reproduceren van het proces om uiteindelijk smeedijzer te maken. Klappersteen is een ijzerrijke concreetie, die in de vroege middeleeuwen op grote schaal op de Veluwe werd gedolven om ijzer uit te winnen. Vooral het gebied rond Apeldoorn dankte er zijn lucratieve ijzerindustrie aan.

We hopen in een volgend nummer hier een artikel aan te wijden.

WERKGROEPEN AMPT EPE

Op onze vraag in het vorige nummer van *Ampt Epe* over deelname aan werkgroepen hebben zich al belangstellenden aangemeld. Zo is er een idee om achtergrondinformatie over de gemeente Epe uit oude kranten te zoeken en deze te publiceren in Ampt Epe. Wilt u hieraan meedoen, geef u dan op bij de secretaris. Hebt u een ander idee om een bepaald element uit de geschiedenis van Vaassen, Oene, Emst of Epe nader te bestuderen, maar kunt u dat niet alleen, schrijf dan een brief of mail naar de secretaris van Ampt Epe. Misschien lopen andere leden met hetzelfde idee rond en kunt u het onderzoek samen doen. Alle ideeën zijn welkom!

OUDE AKTEN VAN DE BURGERLIJKE STAND TOEGANKELIJK GEMAAKT

Honderdduizenden Gelderse overlijdensakten tot 1950, evenals geboorteakten (periode 1819-1912), zijn al online beschikbaar. Nu gaat men bij het Gelders Archief, met de hulp van vele vrijwilligers, verder met de overlijdensakten (periode 1951-1960). Hedendaags monnikenwerk! Zie de websites geldersarchief.nl of archieven.nl. U kunt natuurlijk ook eerst kijken op streekarchiefepe.nl.

WANDEL- EN RIJWIELKAART VAN EPE EN OMSTREKEN

Onlangs kregen we een exemplaar van dit boekje toegestuurd. Het is een uitgave van Scholten's Boekhandel, Hoofdstraat 59, Epe, telefoon 265, uit omstreeks 1952. Daarin is verwerkt een straatnamenregister, bezienswaardigheden, landgoederen en een uitgebreide routebeschrijving met wetenswaardigheden. De uitgave werd kennelijk mede mogelijk gemaakt door advertenties van diverse winkeliers en bedrijven. Bijvoorbeeld die van Vinke's schoenenmagazijn, luxe lederwaren, voetkundige reparaties e.d. aan de Willem Tellstraat 3 te Epe, telefoon 777. Aan het boekje is een gekleurde kaart in groot formaat bijgevoegd. *Wist u dat er toen in Epe tien hotels aanwezig waren? Kunt u ze allemaal noemen, stuur dan de namen op naar de secretaris. Hebt u ze alle tien goed, dan ontvangt u (een kopie van) deze mooie uitgave.*

WEBSITE *VELUWSEERFGOEDBELEVEN.NL*

Op deze website is voor toerist en inwoner van de Veluwe veel te vinden over belangrijke cultuurhistorische projecten op de Veluwe. Hoewel de website nog in de opbouwfase is, is er al veel te vinden, zoals over de thema's BOER EN LANDSCHAP, MACHT EN PRACHT, HANDEL EN BEDRIJVGHEID en MILITAIR ERFGOED. Direct aan de website is een kaart gekoppeld met daarop de ligging van de lokale cultuurhistorische objecten. Er zijn mooie fiets- en wandelroutes beschikbaar en er zijn directe koppelingen gemaakt met grote organisaties, zoals Natuurmonumenten en Visit-Veluwe. Leuk om eens te bekijken.

EVENEMENTENAGENDA 2017 EN BEGIN 2018

ALINE VAN DAM EN GERT VAN DEN ESSCHERT

ZATERDAG 23 SEPTEMBER - HERDENKINGSWANDELING WOII IN VAASSEN

De Stichting 'Broken Wings '40-45', opgericht in 1997, beijvert zich om hen die in de Tweede Wereldoorlog hun leven gaven voor onze vrijheid, te eren en de komende generaties te blijven herinneren aan hun offers. Ampt Epe heeft de stichting bereid gevonden een herdenkingswandeling voor ons te organiseren, onder leiding van de heer J. Achterbergh. De tocht brengt ons langs verschillende historische oorlogsplekken in Vaassen. Aan de hand van meegebrachte foto's uit die tijd informeert onze gids ons over de gebeurtenissen aldaar.

We verzamelen ons vanaf 13.30 uur bij de oude begraafplaats aan de Apeldoornseweg 37 in Vaassen, tegenover Chinees-Indisch Restaurant Ho Wah, waar voldoende parkeergelegenheid is. Vanaf 14.00 uur zal de wandeling plaatsvinden.

Aanmelden voor deelname is noodzakelijk. U kunt u opgeven via *evenementen@ampt-epe.nl* van 11 tot en met 20 september a.s.

DONDERDAG 23 NOVEMBER - NAJAARSLEZING: DE GESCHIEDENIS VAN SINTERKLAAS

Deze lezing wordt verzorgd door de Apeldoornse Jan Bark. Hij praat ons bij over wie Sint-Nicolaas was en waar hij vandaan kwam, over de legendes rondom zijn persoon, wie zijn knecht was en wanneer deze traditie is ontstaan. Hoe vierden wij vroeger het sinterklaasfeest? Wanneer is deze traditie ontstaan? Waarom zetten kinderen met Sinterklaas hun schoen? Over de speculaaspop, de taaitaipop, suikergoed, chocoladepletter en bisschopswijn. Maar ook de eerste sinterklaasprentenboeken, sinterklaasliedjes en -gedichten. Dit allemaal met prachtige verhalen en foto's via een powerpointpresentatie. De lezing vindt plaats in Café Restaurant Dorpszicht, Dorpsstraat 10, Oene. Aanvang 20.00 uur. De zaal is open vanaf 19.30 uur.

DONDERDAG 25 JANUARI - WINTERLEZING: ZWERVEN OVER DE VELUWE

De heer Rien Mouw uit Doorspijk neemt u door middel van een professioneel digitaal klankbeeld mee voor een onvergetelijke tocht over de Veluwe. De live vertelling van Rien Mouw is boeiend van begin tot eind. Hij heeft een echte 'vertelstem'. U kunt zijn prachtige en vaak spannende verhaal dan ook moeiteloos volgen. Het diaklankbeeld is zeer afwisselend. Alle jaargetijden komen voorbij. Winter - met o.a. dieren in een besneeuwd bos en kruiend ijs langs de Randmeren. Lente - met prachtige landschappen, bloemen en jong wild. Herfst - met een spannend verhaal over de edelhertenbronst, compleet met beelden en geluiden van burlende en vechtende herten. Een absoluut hoogtepunt van de presentatie is een bezoek aan een aantal, nog op een bijzondere manier levende, oude Veluwenaren. De lezing vindt plaats in het Kulturhus EGW, Stationsstraat 25 in Epe. Aanvang 20.00 uur, de zaal is open vanaf 19.30 uur.

DONDERDAG 15 MAART - VOORJAARSLEZING: ONS VOLKSLIED, HET WILHELMUS

Ons volkslied had weer even onze aandacht, toen CDA-leider Sybrand Buma voorstelde ons volkslied weer standaard te onderwijzen aan alle basisschoolleerlingen. Dit in het kader van het herstel van normen en waarden (volgens het CDA) in Nederland. Willy Smit-Buit heeft een lezing gemaakt over het Wilhelmus, sinds 1932 het officiële Nederlandse volkslied. De lezing wordt gehouden middels een powerpointpresentatie, waarbij drie aspecten van ons volkslied aan de orde komen tegen de achtergrond van het begin van de 80-jarige oorlog - een oorlog tegen de Spanjaarden die begon in 1568 en eindigde in 1648. De lezing vindt plaats in Restaurant 't Koetshuis bij kasteel Cannenburch in Vaassen. Aanvang 20.00 uur. De zaal is open vanaf 19.30 uur.

DONDERDAG 12 APRIL – LEDEN-/JAARVERGADERING + FILMAVOND

In 2018 vindt de jaarvergadering plaats in Oene. Na het huishoudelijke deel is er vanaf circa 20.45 uur een filmavond. We hebben de heer Herman Spijker uit Vaassen bereid gevonden het filmgedeelte voor zijn rekening te nemen. De heer Spijker is een bevoegen amateurgerechtigde en heeft verschillende films op zijn naam staan.

Deze avond laat hij ons beelden zien van de renovatie en interne verbouwing van de uit de twaalfde eeuw stammende Grote of Sint-Maartenskerk in Epe, uitgebracht in 2012. Tevens heeft hij een film gemaakt over de Veluwse Midwinterhoornblazers; deze is opgenomen in 2014 en 2015. In beeld komen aspecten aan de orde zoals hoe wordt een hoorn gemaakt en van welke materialen. Ook komen de historie en betekenis van het hoornblazen ruimschoots aan bod.

De lezing vindt plaats in Café Restaurant Dorpszicht, Dorpsstraat 10 in Oene. Aanvang 20.00 uur. De zaal is open vanaf 19.30 uur.

LET OP!

→Voor elk evenement geldt: gratis deelname voor leden met eventuele partner; niet-leden betalen 3,50 euro.

→Het is altijd mogelijk dat een evenement, om welke reden dan ook, niet kan doorgaan. Dit wordt altijd vermeld op onze website: www.ampt-epe.nl. Raadpleeg dus te allen tijde de info op onze site.

HOE VAASSENS GELD IN EEN ZWOLSE BOUWPUT GESTORT WERD

WILLY SMIT-BUIT

HET VERDRIET VAN ZWOLLE

Het is er door de stadsuitbreiding wel van gekomen, maar vroeger lag Zwolle niet aan de rivier de IJssel. Zwolle was oorspronkelijk een handelsstad aan het Zwarte Water. De stadsgrachten liepen uit in het Zwarte Water, en deze rivier verbond de stad met de Zuiderzee. Ook stroomde de Overijsselse Vecht, tot ver in de negentiende eeuw belangrijk voor de scheepvaart, enkele kilometers buiten Zwolle samen met het Zwarte Water.

Zwolle had geen aansluiting via de IJssel met de Rijn en de Maas. De schippers misten dus een belangrijke schakel in de binnenlandse handel. Daarom stond een vaarweg tussen de IJssel en de stadsgracht al in de middeleeuwen hoog op het verlanglijstje van Zwolle, temeer daar maar 2,5 kilometer graafwerk nodig was voor deze droomverbinding.

Kampen wilde geen concurrentie van Zwolle, en deze 'echte' IJsselstad zag telkens weer kans een vaarweg tussen de IJssel en het Zwarte Water te dwarsbomen.

TWEE KANALENKONINGEN EN EEN KANALENBARON

In de Franse tijd verloren de gewesten en steden veel van hun bevoegdheden. Nederland kreeg een centrale overheid. Keizer Napoleon stelde in 1806 zijn broer Lodewijk aan tot koning van Holland. Koning Lodewijk Napoleon had begrip voor Zwolle. Hij liet een begin maken met het graafwerk voor het verbindingskanaal, maar zijn broer de keizer, die ons land in 1810 inlijfde bij Frankrijk, draaide de geldkraan weer dicht. Het werk kwam stil te liggen.

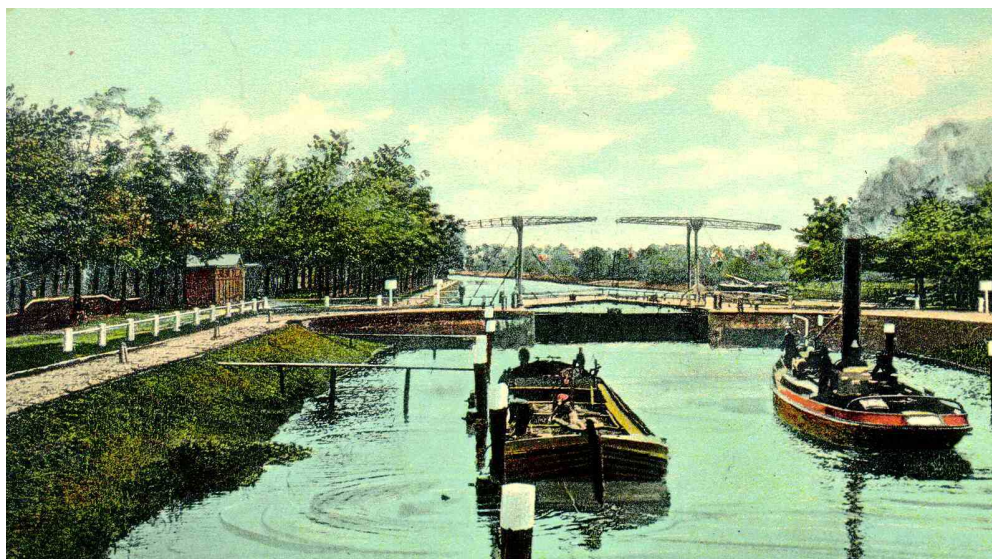
Na de Franse tijd kwam de zoon van stadhouder Willem V terug uit Engeland. Hij werd onze koning Willem I. Het was hem opgevallen, hoeveel baat Engeland had bij goede wegen en kanalen. De transportkosten konden hiermee flink gedrukt worden.

Nadat Willem Jan baron van Dedem de Zwolse zaak onder de aandacht van koning Willem I gebracht had, werd het kanaalproject in 1818 dankzij een flinke financiële bijdrage van de koning opnieuw vlot getrokken. Om het verschil in waterpeil (bij gewone waterstanden 60 cm) tussen de IJssel en de stadsgracht te overbruggen, moest ook een sluis in de nieuwe waterweg gebouwd worden. Het kanaal met de sluis begon dicht bij de plek waar van oudsher een veerpont over de IJssel voer. Deze veerdienst ging terug op de tiende eeuw en werd Katerveer genoemd, naar Cate, een oude buurtschap aan de Gelderse kant van de IJssel.

Door de Katerveersluis konden de schepen voortaan via de Willemsvaart naar de IJssel of de Zwolse havens varen. Het karwei, waarvan de totale kosten f 200.000

bedroegen, was al in 1819 geklaard.

Omdat de schepen steeds groter werden, werd de Willemsvaart spoedig te klein. Er kwamen plannen om het kanaal te verdiepen en te verbreden. Het kanaal zou een bypass krijgen met een bredere schutsluis, evenwijdig aan de kleine schutsluis. Ook de loop van de Willemsvaart moest verlegd worden naar de Willemskade, omdat de grotere schepen de draai niet konden maken die nodig was om in de stadsgracht te komen. In 1871 gaf het Rijk toestemming; de waterwerken werden aanbesteed en het duurde niet lang of de schop ging de grond in.

Naar binnen schuttend een modderbak, geassisteerd door een stoomsleeptboot, in de grote kolk van de Katerveersluizen, 1908.

UIT VROEGER DAGEN

Bij de aanleg van de nieuwe Katerveersluis heeft de Vaassenaar Teunis van Lohuizen, destijds eigenaar van een ijzergieterij en twee papiermolens aan de Dorpse Beek, tegen wil en dank een belangrijke rol gespeeld. Die rol is hem door onnadenkendheid toegevalen.

Ruim twintig jaar later, in 1894, voelde hij de behoefte om er iets over op te schrijven. In zijn onuitgegeven memoires *Uit Vroeger Dagen, deel I* (archief Vaassen Flexible Packaging, rechtsoptvolger van de IJzergieterij Van Lohuizen te Vaassen) gaf hij zich rekenschap van de toedracht rond de aanleg van de Katerveerwerken:

‘Er behoort enige moed toe om een oude geschiedenis weer eens op te rakelen die ons zoveel geld, en meer nog bittere jaren heeft gekost en waar wij nu nog de naweën van beleven.’

In dit artikel wordt eerst nagegaan hoe Van Lohuizen bij de aanleg van de Kater-

veersluis betrokken raakte, daarna wat hij allemaal deed om het hoofd boven water te houden. Ten slotte krijgt de tegenwoordige situatie rondom het sluisencomplex in Zwolle enige aandacht.

BEGROTING EN BORGSTELLING

In 1870 raamden bekwame ingenieurs van Rijkswaterstaat de kosten voor de bouw van een nieuwe Katerveersluis op *f* 200.000. Aanbesteding van het werk volgde. Een paar aannemers uit Sliedrecht schreven in voor *f* 250.000, en de Zwolse aannemer B.J. van Enst wilde de klus wel klaren voor *f* 204.000. De aannemers uit Sliedrecht kregen het werk niet, ook Van Enst niet en dat terwijl hij zo weinig boven het bedrag zat, waarop de ingenieurs waren uitgekomen.

Het werk werd voor de tweede maal aanbesteed. De heren uit Sliedrecht schreven in voor hetzelfde bedrag, Van Enst zag ervan af, maar in Vaassen schreef Willem de Bruin in voor *f* 197.000, en aan hem werd het werk gegund. De Bruin was een eenvoudige timmerman/aannemer, hij had echter al menig werk aan straat- en waterwegen tot een goed einde gebracht. Teunis van Lohuizen, die zakelijke contacten met Willem de Bruin onderhield, achtte hem wel geschikt om het werk uit te voeren.

Nu had De Bruin twee weinig kapitaalkrachtige borgen opgegeven. Het Rijk was niet gek en keurde ze af. De Bruin zelf had ook niet veel geld, maar wel een schuld van *f* 25.000 bij de koopman en gemeenteontvanger Peter Eekmars Boks. Boks ging borg staan voor De Bruin, want door de timmerman in staat te stellen wat te verdienen, had Boks kans dat hij zijn geld terugkreeg. 10% winst was gebruikelijk en met *f* 20.000 was De Bruin een aardig eind heen.

Teunis van Lohuizen meende de gewiekste aannemers uit Sliedrecht te doorzien: ze zouden wel prijsafspraken gemaakt hebben. Dat de bezadigde Van Enst dicht bij De Bruin zat met zijn inschrijving pleitte ook voor De Bruin. Want waarom hield Van Enst zich koest bij de tweede aanbesteding? De Sliedrechtse aannemers hadden hem vast omgekocht om niet opnieuw in te schrijven. Net als Boks zette Van Lohuizen zijn handtekening onder de borgstellingsovereenkomst.

DE BRUIN, VAN LOHUIZEN EN BOKS

Wat gebeurde er daarna? In het najaar van 1871 ging De Bruin voortvarend aan het werk, maar hij kreeg te kampen met tegenslag vanwege de strenge winter en het zeer natte voorjaar. In april 1872 ging Willem de Bruin failliet en bleven de borgen met de brokken zitten.

De heren uit Sliedrecht boden aan het werk over te nemen. Om dit te bespreken togen Van Lohuizen en Boks naar het Katerveer. Onderweg zagen ze de zaak nog niet al te somber in. Teunis hoopte er met een duizend of tien vanaf te komen. Dat leek Boks wel wat veel, maar wie weet.

'Sliedrecht' vroeg om te beginnen de aannemingsprijs van *f* 250.000. Omdat alles onder water stond, moesten de Vaassenaren meteen voor rijshout zorgen. Als niet

snel rijshouten zinkstukken aangebracht werden, dreigde de bodem aangetast te worden door de stroom. Dus: de Vaassenaren leden allereerst een verlies op de aannemingssom van f 50.000 en alles wat er al verwerkt was voor een bedrag tussen de f 50.000 en f 100.000, en dan nog de meerkosten van het hout.

Heraanbesteding was geen optie, want dan zou het verlies niet te overzien zijn. Boks en Van Lohuizen besloten het werk in eigen beheer uit te voeren, 'zeer ten genoegen van het Rijk, de ingenieurs enz.', zoals Van Lohuizen later ironisch opmerkte.

Uiteindelijk zijn de borgen er f 89.000 bij ingeschoten. Boks heeft het zwaarste moeten bloeden. Boks bezat f 130.000, 'en hij had geen kinderen, twee nichten zouden alles erven.' In de visie van Van Lohuizen ging het eerlijk, hij had minder geld en wel kinderen. Bovendien kwam het werk vooral op hem neer. De nichten waren achteraf niet ontevreden. Als Van Lohuizen en Boks het werk niet uitgevoerd hadden, zou het vermogen van Boks ontoereikend geweest zijn.

JOHANNIS DE RIJKE

Omdat de borgen geen aannemer in de arm namen, eiste Rijkswaterstaat vrijwel meteen de aanstelling van een opzichter om de werkzaamheden aan te sturen. Van Lohuizen trok Johannes de Rijke aan, een waterbouwkundige die betrokken was bij de aanleg van het Noordzeekanaal. De Rijke hield toezicht op de bouw van de drie Oranjesluizen in het IJ, die het water van de Zuiderzee moesten afsluiten van het Noordzeekanaal. In het voorjaar van 1872 was het einde van dat werk in zicht. Het trof dat Van Lohuizen juist toen zat te springen om een deskundige opzichter. De borgen boden De Rijke voor één jaar f 1.500, maar hij vroeg f 6.000. Teunis ging zonder aarzeling akkoord, en hij kreeg hier geen spijt van. Het Rijk kon zien dat hij zich inspande om het werk goed te laten uitvoeren en tegen Johannes de Rijke konden de ingenieurs van Rijkswaterstaat niet op. Als ze weer eens wat te

OPZICHTER. DIRECTEUR.
 Voor de voltooiing der werken aan de groote Suis, aan het **KATERVEER**, te **ZWOLLE**, wordt iemand gevraagd, die de vereischten bezit het geheele werk te dirigeren. Adres franco brieven, aan **T. VAN LOHUIZEN**, te Vaassen. (14057)

ZAND TE KOOP.
 Aan de sluiswerken aan het Katerveer bij Zwolle is zeer voordeelig verkrijgbaar **ZAND**, geschikt voor funderingen, ophoogingen enz. Het kan franco voor den wal te Zwolle geleverd worden. Brieven te adresseren aan **P. E. BOKS** en **T. VAN LOHUIZEN** aldaar.

Advertenties uit de 'Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant' (27 april 1872 en 23 augustus 1872).

Die op de volgende bladzijde is uit de 'Arnhemse Courant' (20 september 1872).

vitten hadden of met een onzinnige aanmerking kwamen, bleek dat De Rijke veel beter op de hoogte was. De leveranciers leverden goed, goedkoop en op tijd, ook weer dankzij De Rijke. Teunis van Lohuizen was geen gewone aannemer; voor hem was dit werk eenmalig. De leveranciers hoefden Van Lohuizen niet per se te vriend te houden, maar met De Rijke lag dit anders.

Bij beschikking van de Arrondissements Regtbank te Arnhem van 16 September 1872, is WILLEM DE BRUIN, Timmerman, vroeger Aannemer van Publieke Werken, wonende te Vaassen, op eigen aangifte verklaard te zijn in staat van **FAILLISSEMENT**, met benoeming van den Edel Achtbaren Heer Mr. E. L. J. VITRINGA, lid van gemelde Regtbank, tot Register-Commissaris en van den ondergeteekende PIETER LEENDERTZ Hz, wonende te Apeldoorn, tot Curator, terwijl de aanvang van het Faillissement is bepaald op 16 September voornoemd.
De Curator voornoemd,
P. LEENDERTZ Hz.

De zwaar aangeslagen Boks liet de afhandeling van de Katerveerwerkzaamheden aan Van Lohuizen over. Van Lohuizen ging bij wijze van noodsprong op audiëntie bij de minister van Binnenlandse Zaken. Volgens hem moest de minister financieel bijspringen, want de ingenieurs van Rijkswaterstaat hadden er een potje van gemaakt. Zij hadden veel te laag gezeten met hun raming. Het haalde niets uit.

IEDER WORDT NIET ZOMAAR BORG...

Door het Katerveer-echec werd de familierelatie van Teunis van Lohuizen met zijn oudste zuster Annetje Scholten-van Lohuizen en zijn zwager Gerrit Scholten B.zn uit Epe grondig verziekt. En dat terwijl Annetje en hij rond 1840 drie jaar samen gewoond hadden op de Zuidelijke Wisselse Molen. Hun moeder Maria van Lohuizen-Jonker had deze molen geërfd. Teunis was daar zijn werkzame leven begonnen als papiermaker, en zijn zuster deed er de huishouding.

De verstandhouding van Van Lohuizen met zijn zwager en zuster kreeg een deuk, toen Teunis zelf op stel en sprong verlegen zat om een borg. De Deventer houthandelaren, de gebr. Thijssen, hadden een vordering op de borgen van f 15.000, voortspuitend uit het faillissement van De Bruin. Van Lohuizen kwam met de houthandelaren overeen dat Boks en hijzelf het geld pas na afloop van het werk hoefden te betalen. Dan zouden ze ruimer bij kas zitten. Wat schetste dus zijn verbazing dat de houthandelaars het geld plotseling opeisten of anders een behoorlijke garantie?

In zijn memoires beschreef Teunis van Lohuizen de moeilijke tocht naar zijn zwager en zuster. De rijke grondbezitter en bankier Jan Mulder vergezelde hem, want Mulder wilde wel garant staan, maar de risico's spreiden.

Van Lohuizen verwoordde de houding van de Scholtens als volgt:

‘Ja, zie je, ik wilde gaarne, maar kan het voor mijn vrouw en kinderen niet verantwoorden.’ Wat er ook geredeneerd werd, niets hielp en mijne zuster zat

steeds te breien en – zei niets. En dadelijk zei mijn neef Jan Mulder: ‘Alzo, ge wilt niet garanderen?’ ‘Neen – zie je...’ ‘Ook niet voor de helft?’ ‘Nee, zie je, mijn vrouw en kinderen...’ ‘Ja, dat weten we, ook niet voor een derde?’ ‘Neen, zie je...’ ‘Goed, dan zal ik alleen voor het gehele bedrag garanderen.’ En mijne zuster ging voort met breien en wij vertrokken...

Met de valkuil waarin hijzelf getrapt was in gedachten, realiseerde Van Lohuizen zich: ‘Nu moet men niet te erg over hem denken, ieder wordt niet maar zo borg.’ De maat liep vol, toen Teunis erachter kwam dat Scholten bij de Deventer bankier J. Vermeer was geweest, met wie zowel hij als zijn zwager zaken deed. Op kantoor

bij Vermeer had Scholten voorspeld dat het met Van Lohuizen ‘mis zou lopen’. De bankier had geld uitstaan bij de houthandelaren en geëist dat ze Teunis het mes op de keel zouden zetten.

FINANCIËLE AFWIKKELING

Het Rijk kwam in termijnen met geld over de brug. De hoofdingenieur gaf een verklaring af als een bedrag van f 15.200 naar tevredenheid verwerkt was.

*Het standbeeld van Johannes de Rijke staat op de kop van de noordelijke havenpier te Colijnsplaat, de geboorteplaats van De Rijke. Het is een kopie van het beeld uit de Japanse stad Nagoya.
Foto's uit Colijnsplaat met dank aan Dik Kruis.*

Deze verklaring ging ter ondertekening naar een mandaatverlener in Den Haag. Daarna kregen de borgen hun geld. Om de verklaring boven op de stapel te krijgen, moest Van Lohuizen voor *f* 10 iemand omkopen. Deed hij dat niet, dan was het renteverlies een veelvoud van dat smeergeld.

Intussen gingen de werkzaamheden door, de borgen waren al voor het volgende mandaat bezig en er lag al materiaal klaar voor het daaropvolgende mandaat. Van Lohuizen en Boks moesten dus geregeld zo'n *f* 45.000 voorfinancieren.

In de begroting van De Bruin was *f* 2.000 uitgetrokken voor een stoomlocomobiel om de bouwput leeg te pompen, en *f* 800 voor een reservemachine. Toen De Bruin op de fles ging, had hij al drie locomobielen aan het werk. De hoofdingenieur gaf meteen te kennen dat er voor 1 juli 1872 bij Stork in Hengelo een van minstens veertien pk bijbesteld moest worden. Door de hoge waterstand waren de sluisputten niet droog te krijgen en kon het binnensluishoofd niet opgemetseld worden. Van Lohuizens oudste zoon Jan was met de administratie van het Katerveer belast. Jan liet zijn vader weten dat Stork alleen wilde leveren tegen prompte betaling.

Op de dag dat de stoommachine zou arriveren, zat Van Lohuizen al om zes uur 's morgens met een lege portemonnee in de tilbury. Eerst legde hij nog even aan bij Boks. Had die misschien nog *f* 5.000 achter de hand? 'Waar moet ik dat geld vandaan halen?' vroeg Boks. Hij kermde: 'O, dat Katerveer, dat Katerveer!' en dat was alle hulp die Van Lohuizen kreeg van zijn medeborg.

Toen naar Epe, natuurlijk niet naar zwager Scholten, maar naar zijn broer. Die had de Zuidelijke Wisselse molen onlangs in vlammen zien opgaan, de molen was verzekerd en het verzekeringsgeld was misschien al vrijgegeven. Hopelijk kon Aart de betaling van zijn boerderij op de Waaienberg nog even uitstellen.

'Is het zowat *f* 5.000?' 'Ja.' 'Dan moest ge mij een wissel geven op de maatschappij; ik heb die juist nodig.' 'Wel, wel!' zei hij dadelijk. 'Wie zou nu gedacht hebben, dat ik mijn oudsten broeder nog eens met een wissel van *f* 5.000 zou helpen?'

Terwijl zijn broer de wissel uitschreef, zei Teunis: 'Maar 't is voor 't Katerveer, als ge die *f* 5.000 maar ooit terug krijgt.' Daarop antwoordde zijn broer niet eens.

Teunis stak de wissel in de zak en deed zichzelf de gelofte: 'Die vijfduizend krijg je terug, al moet ik die ook stelen.'

RONDJE IJSSEL

Gewapend met de wissel kwam Van Lohuizen bij het Katerveer. Daar stalde hij zijn rijtuig. Aan de andere kant van de IJssel stond zijn zoon, telegraferen of telefoneren was onmogelijk. Uit de gebaren van Jan kon Teunis opmaken dat de locomobiel aangekomen was. Door op zijn zak te kloppen gaf Teunis aan dat hij het geld had. Aan de overkant overhandigde hij zijn zoon de wissel. 's Avonds kreeg Teunis een heer aan de deur die namens Stork het geld kwam innen. De man was in de vroege morgen tevergeefs bij het Katerveer geweest. Jan was niet aanwezig. De man was naar Deventer gestuurd, maar daar was Jan ook al niet. Nu kreeg de zaakgelastigde het gevoel dat ze hem van het kastje naar de muur stuurden. Maar

Gezicht vanaf de IJssel op de Zwolse oever, de houten pont en de huizen aan de Katerveerdijk bij de Katerveersluis, 1912. Op de detailfoto is iets duidelijker te zien dat twee mannen aan stalen kabels de veerpont voorttrekken, die zwaar beladen is met onder andere een auto en twee boerenkarren.

wat moest hij? De heer logeerde die nacht in Vaassen. De volgende dag werd zijn 'rondje IJssel' met succes bekroond. Aan het Katerveer vond hij Jan van Lohuizen en kreeg hij zijn geld.

NIETS IN 'T VESTZAKJE

Teunis van Lohuizen gaf zijn zoon de opdracht ook van de kleinste posten kwitanties te schrijven. Boks heeft de afronding van het Katerveerproject niet meegeemaakt, want hij overleed in maart 1873 op 69-jarige leeftijd. Van Lohuizen nodigde na afloop van het Katerveerproject Jan Mulder en de erven Boks uit om onder toezien oog van notaris Walter uit Apeldoorn rekening en verantwoording af te leggen. De boeken werden nagezien en zoon Jan van Lohuizen legde bij iedere post een factuur of kwitantie over. Teunis wilde de praatjes weerleggen dat hij wat in 'het vestzakje' gestoken had: hij zou geprofiteerd hebben van het Kater-

veer, of er op zijn minst weinig bij ingeschoten zijn. De mensen konden niet snappen dat het gezin Van Lohuizen rustig voortleefde, dat Teunis' zaken gewoon doorgingen en dat hij kredietwaardig bleef.

Toen Teunis van Lohuizen in de penarie zat, had hij zich grootgehouden, maar zijn boekhouding bewees dat hij na het Katerveerproject slechts goederen ter waarde van f 5.000 overhad. Toch had hij ook zijn jongste zoon laten doorleren aan de hbs in Deventer, waarvoor hij het geld bij elkaar had moeten schrapen. Twintig jaar later was zijn vermogen nog zo gering dat hij geen vermogensbelasting hoefde te betalen.

Van Lohuizen beschreef de voortgang van de werken aan het Katerveer niet, maar de grote schutsluis met een gietijzeren ophaalbrug kwam er; ook de kleine sluis uit 1819 kreeg een ophaalbrug. Het ligt voor de hand dat het benodigde ijzer voor de ankers, bouten en beugels gemaakt werd op de ijzergieterij van Teunis van Lohuizen aan de Dorpse Beek in Vaassen.

Aan de gietijzeren kap boven het Zwolse stationsgebouw is de naam van de Zwolse firma Wispelweij verbonden, maar volgens Van Lohuizen heeft zijn bedrijf ook gietwerk voor het station geleverd.

ANNO NU

Hoe staat het momenteel met de Willemsvaart? Het Zwolle-IJsselkanaal beroofde in 1964 de Willemsvaart van zijn oorspronkelijke functie. De Willemsvaart werd gedeeltelijk gedempt om het autoverkeer over de Nieuwe Veerallee vrij baan te geven. In 1996 had men spijt en keerde een deel van de Willemsvaart terug.

De Katerveersluizen raakten een tijdlang in verval. Maar de gemeente Zwolle behoedde ze voor de ondergang en inmiddels zijn ze prachtig gerestaureerd. De kleine, handmatig te bedienen schutsluis is weer in functie voor de pleziervaart; erachter kwam een passantenhaven. De grote sluis werd ook opgeknapt en helpt bij de waterafvoer van Zwolle-Zuid.

Daarvoor werd eenemaal bijgebouwd. Het sluisencomplex met inbegrip van de brugwachterswoning heeft de status van rijksmonument gekregen.

Wil je een mooi stukje Zwolle zien? Ga dan een kijkje nemen bij het Katerveersluizencomplex. Bedenk hoe het geld van Boks en Van Lohuizen in

de bouwput verdween. Bewonder het doorzettingsvermogen, waarmee Teunis van Lohuizen uit de put omhoog krabbelde.

En Johannes de Rijke? Nog voor het eerste schip op 12 november 1873 door de grote Katerveersluis gevaren was, vertrok hij op uitnodiging van zijn voormalige chef naar Japan. Nog steeds geniet hij in Japan bekendheid vanwege zijn belangrijke waterstaatkundige werken. Zijn klus in Zwolle verbleekt hierbij en is in vergetelheid geraakt.

FOTO'S

De oude ansichtkaarten (bladzijde 5 en 11) komen uit de collectie Beeldmateriaal van het Historisch Museum Overijssel.

JOHANNIS DE RIJKE

De Rijke werd in 1842 geboren in Colijnsplaat, op Noord-Beveland, als derde van zeven kinderen van dijkwerker Pieter de Rijke en Anna Catharina Liefbroer. Zijn opleiding kreeg hij van waterstaatsingenieur Jacobus Lebre; er was geen geld voor een officiële opleiding.

In 1865 werd hij opzichter bij de bouw van de Oranjesluizen, die bij Schellingwoude het IJ moesten afsluiten van de Zuyderzee. Zijn chef, C.J. van Doorn, vertrok naar Japan en vroeg Johannes om ook te komen. Zo werd De Rijke na het Katerveerproject ingenieur in Japanse dienst. Hij ontwierp twee strekdammen voor de haven van Osaka, een hogedrukwaterleiding in Osaka, en een aanlegsteiger in Kobe. Hij verbeterde de havens van Tokio en Yokohama. Samen met zijn collega G.A. Escher (vader van graficus M.C. Escher) maakte hij plannen voor het verbeteren van diverse Japanse rivieren, voor een tunnelkanaal van het Biwameer naar Kioto en voor de kanalisatie van de Kiso. Dankzij dit plan behoorden overstromingen van de stad Nagoya tot het verleden. Vanaf 1891 werkte De Rijke op het Japanse ministerie van Verkeer en Waterstaat, in een functie vergelijkbaar met die van staatssecretaris.

In 1903 keerde hij terug naar Nederland; hij overleed op 70-jarige leeftijd in Amsterdam. Hij ligt begraven op Zorgvlied. Nog elk jaar legt een Japanse delegatie een krans op dit graf.

Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Johannis_de_Rijke (met aanpassing vwb Katerveer, red.)

Ter gelegenheid van 400 jaar Nederlands-Japanse handelsbetrekkingen in 2000 werd door het Japanse Kimura-fonds een borstbeeld geschonken aan Colijnsplaat. Het staat op de hoek van de Havelaarstraat/Oost-Kerkstraat, vlak bij het geboortehuis van Johannes (Oost-Kerkstraat 9). Op 15 mei 2000 werd het beeld onthuld door onder andere een kleinzoon van Johannes de Rijke, Joop de Rijke, diverse andere familieleden en de voorzitter van het Kimura-fonds.

Foto: met dank aan Dik Kruis

EEN SPIEKER IS GEEN SPIJKER

COR VERWEIJ

INLEIDING

De laatste dagen van de Duitse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog bracht ik door op 't Spieker in Zuuk bij het gastvrije gezin van Wolter en Helena Beumer. Bij mijn pleegouders aan de Horsterbrug¹⁾ was op dat moment de situatie te gevaarlijk geworden. Onder de brug lagen springladingen, en in en om het huis bevonden zich terugtrekkende Duitsers en verzetsstrijders, geen prettige combinatie. Zo is het Zuuker Spieker door de oorlogsomstandigheden een merkteken in mijn leven geworden.

*Links: Evert Beumer (l) en Cor Verweij, 't Spieker 1945.
Boven: Evert en Jannetje Beumer met Cor Verweij*

Enige tijd terug sprak ik met de huidige bewoner van 't Spieker, Evert Beumer²⁾, over de geschiedenis van zijn huis. We hadden veel vragen, maar nog geen antwoorden: Waar komt die naam vandaan? Wie waren de bewoners in de loop der jaren? Staat de boerderij er al lang? Is er op deze plaats al eerder een boerderij met die naam geweest? We hadden veel vragen, maar zoals gezegd geen antwoorden.

DE NAAM 'T SPIEKER

Om met de eerste vraag te beginnen: *Waar komt die naam vandaan?*

Destijds vond ik 'Spijker' voor een boerenbehuizing maar vreemd. Daarbij zag ik over het hoofd dat het niet 'de', maar 'het' Spieker is. Maar als dertienjarige had je in die woelige tijd wel wat anders aan je hoofd om je druk over te maken.

Voor de oorsprong van het woord 'spieker' komen we terecht bij de Romeinen.

Het heeft niet van doen met 'spijker', maar is afgeleid van het Latijnse woord *spicarium*, de opslagplaats voor *spica* (korenaar). In zijn meest eenvoudige vorm bestond zo'n spieker uit ingegraven palen en een tasvloer. De palen werden vaak voorzien van kragen om muizen en ratten te weren. Het geheel werd afgedekt met een kap van stro of riet. Spiekers waren op vele plaatsen te vinden, maar leven nu voornamelijk nog voort in de namen van gebouwen, straten en dergelijke. (Het Spijkerkwartier in Arnhem, theater 't Spieker in Eibergen en Zorgcentrum Spiker in het Friese Ternaard zijn daar voorbeelden van.) Het Duitse woord *Speicher* voor schuur is ermee verwant.

Voedsel, zoals graan en boekweit, was kostbaar en moest niet alleen tegen ongedierte en slecht weer worden beschermd, maar ook tegen rondtrekkende bendes. Dus werd om een spieker een gracht gegraven en werden er versterkingen aangebracht. Zo ontstonden er aantrekkelijke plaatsen om te wonen. Een mooi voorbeeld daarvan is 't Olde Spieker op het landgoed Molecaten in Hattem.

BEWONERS VAN 'T SPIEKER

Wie waren de bewoners in de loop der jaren?

In zijn boek *Veldnamen en oude boerderijnamen in de gemeente Epe* noemt D. Otten twee spiekers in de gemeente: die in Vaassen aan de Sluisweg en die in Zuuk. Zo

't Zuuker Spieker in 1953

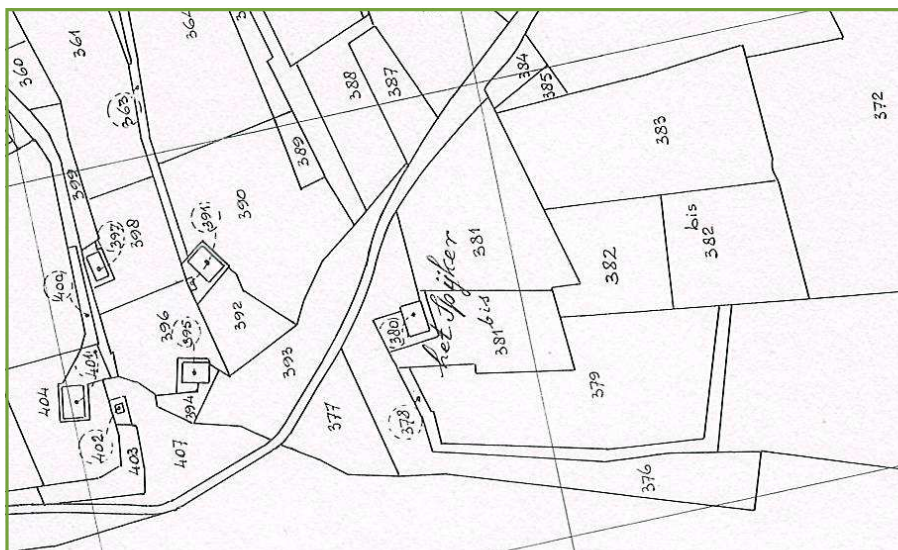
woonde in 1687 ene Willem Aerts 'op 't Spikker', maar het is niet duidelijk om welk spieker het hier gaat.

De boerderij in Zuuk - nu woonhuis na het beëindigen van het agrarisch bedrijf - is gebouwd in de jaren vijftig van de negentiende eeuw; de schuur is van 1888.

In het kadastrale minuutplan van Epe en Oene 1811-1832 staat echter al 'het Spijker' ingetekend. Deze boerderij lag waarschijnlijk iets noordoostelijk van de huidige bebouwing en is mogelijk door brand verwoest. Na het overlijden van de toenmalige eigenaar Gerrit Bibo op 7 augustus 1836 werd er een beschrijving van zijn nalatenschap opgemaakt. Huis en erf bleken toen 6 roeden en 30 ellen te beslaan, de tuin 32 roeden en 60 ellen.

Een andere aanwijzing voor een vroeger Spieker in Zuuk is te vinden in *Omschrijving van het dorp Epe in het jaar 1797*. Daarin is opgenomen een lijst met inkwartieringen van onder andere de staf van 'de 5e halve brigade'. Hier valt te lezen dat Lubbert Gerbrigs 'opt Spijker' twee man onderdak moest verlenen. Dan is er nog de *Lijst van Heerdsteden 1749*, met daarin 'Carspel Epe Zuijcker Gilde'. Daarin is sprake van een barbier die met zijn vrouw 'op een Spijkertje woont, geaccordeert met de pagter' volgens het boek. Deze keer dus 'een' Spijkertje, en het is maar de vraag of het hier 'onze' Spieker betreft. Het is niet ondenkbaar dat destijds meer boeren een spieker hadden. Ook in een van de tynsboeken van de Gelderse Rekenkamer is steun te vinden voor het bestaan van een eerdere boerderij 't Spieker. Daarin heeft men het in 1793 over 'de voorste weide bij 't Spieker' in Zuuk.

De hiervoor genoemde Lubbert Gerbrigs siert zich bij naamsaanneming in 1812 - net als zijn kinderen Lubbegjen, Teuntjen, Gerbrig, Peter en Hendrikjen - met de achternaam 'van het Spijker'. Voor Gerbrig was dit blijkbaar nog even wennen,

A.J. van Lohuizen fecit 1990 © Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland

want toen hij op 2 mei 1817 in Nunspeet trouwde met Gerritje Jans Rekers, werd hij ingeschreven als Gerbrig Lubbertsen van Spijkeren.

De volgende bewoners van 't Spieker zijn Gerrit Bibo en Janna Gerrits Bijsterbosch met hun acht kinderen. Gerrit is geboren op 18 november 1781 en hij overlijdt op 7 augustus 1836 in Zuuk. Janna leeft van 12 juli 1784 tot 18 maart 1859. Dochter Willemina Bibo trouwt op 24 april 1841 met Jan Vosselman Bosch. Zij worden na een boedelscheiding in 1860 de nieuwe eigenaren van 't Spieker, waar zij ook een bakkerij met winkel drijven. Op de luchtfoto is goed te zien waar de winkeldeur heeft gezeten.

Het goed gaat vervolgens over naar mr. Jacobus van der Feltz, burgemeester van Voorst en rechter. Op 22 februari 1892 vestigen Evert Jan Beumer en zijn vrouw Gerdina Bloemkolk zich, komend vanuit Voorst, op de boerderij. Vijf van hun zes kinderen worden er geboren. Nog altijd wordt 't Spieker door nakomelingen van Evert Jan en Gerdina bewoond.

ONTSTAANSGESCHIEDENIS VAN 'T SPIEKER

Staat de boerderij er al lang? Is er al eerder een boerderij met die naam geweest?

De zoektocht naar de geschiedenis van het Zuuker Spieker is hiermee nog niet ten einde. Een interessante vraag is blijven liggen: was het huis ooit de woonplaats van de grondbezitter waar de pachters hun huur in natura kwamen voldoen en waarvoor een gezamenlijk spieker nodig was?

In dat geval moet de stichting van dit spieker verder terug worden gelegd dan de achttiende eeuw. In de late middeleeuwen is men namelijk opgehouden met het voldoen van de pachtsom met gewassen en levende have. Dat de naam van de opslagplaats is overgegaan naar de boerderij lijkt ook niet zonder betekenis, evenals de aanwezigheid van een schaapskooi (zie foto), die wellicht diende om ook schapen van de buurt onder te brengen. Genoeg vragen voor een vervolgonderzoek.

NOTEN

- 1) Zie 'Denkend aan Oene', in: *Ampt Epe* 190, december 2012.
- 2) Evert Beumer is helaas op 22 mei van dit jaar, na een ziekbed, op het Spieker overleden.

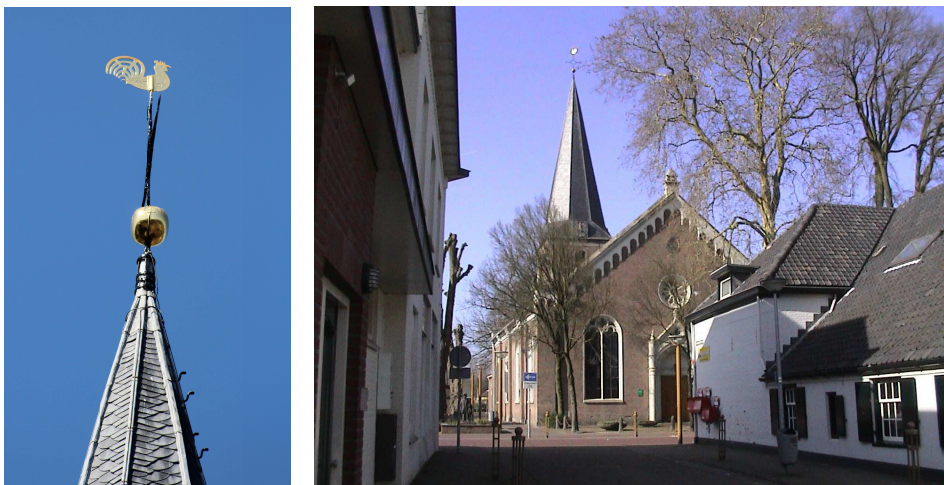
WAT DOET DIE HAAN TOCH OP DE KERKTOREN?

THEO SOMSEN

Soms stelt iemand uit Verwegistan je een vraag over iets dicht in jouw buurt en wat blijkt? Je weet het niet precies. Probeer dan maar eens een fatsoenlijk antwoord te geven.

Onlangs nam een 8-jarig meisje uit Amerika op school deel aan een project over de geschiedenis van windwijzers (weerhanen). In dat project kwam onder andere naar voren dat sinds de twaalfde eeuw katholieke kerken op hun torens een haan hebben staan. Een paus gaf daartoe de opdracht opdat de gelovigen zich blijvend de verloochening van Jezus door zijn volgeling Petrus zouden herinneren. Volgens de bijbelse verhalen verloochende Petrus immers Jezus driemaal, vlak voor diens terechtstelling. En na die derde verloochening kraaide er een haan, waarna Petrus zich herinnerde dat Jezus ooit had gezegd: 'Voordat er een haan gekraaid heeft, zul je mij driemaal verloochenen' (Matteüs 26:75).

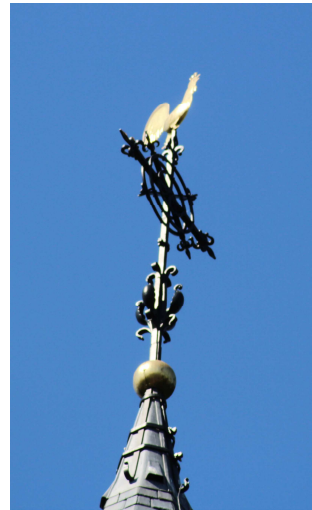
Een Amerikaans familielid van mij sprak hierover met dat meisje en zei dat volgens hem protestantse kerken altijd een haan op de torenspits hebben staan en rooms-katholieke kerken alleen een kruis. Zij kwamen er niet uit en 'dus' ontving ik een e-mail van mijn achterneef met de vraag hoe ik, vanuit het oude Europa, daarover dacht.

Dorpskerk te Vaassen (protestant)

St.-Martinuskerk te Vaassen (rooms-katholiek)

Eerlijk gezegd: daar had ik nog nooit over nagedacht. Maar omdat de vraag mij wel intrigeerde en het daaropvolgende weekeinde het erg mooi weer was, besloot ik die zondag met mijn fiets een rondje door de omgeving van Vaassen te maken. En natuurlijk nam ik mijn camera mee.

Verrassend, want wat bleek? Alle torenspitsen van de kerken in onze woonomgeving zijn voorzien van zowel een kruis als een haan. Zowel de rooms-katholieke als de protestantse kerken!

Omdat het mij echter niet zo vanzelfsprekend leek dat protestanten slaafs een beslissing van een paus uit een ver verleden overgenomen zouden hebben, dook ik vervolgens in een aantal oude boeken. Met een verrassend resultaat, want wat

Dorpskerk te Nijbroek (protestant)

bleek?

In lang vervlogen tijden plaatsten onze Germaanse voorouders levende hanen in hun meibomen en ook hoog in andere bomen. Zij deden dat omdat voor hen de haan hét symbool was van waakzaamheid en oplettendheid – waakzaamheid voor dreigend gevaar en oplettendheid voor het aanbreken van de dageraad, de nieuwe dag. In hun meibomen plaatsten zij die hanen daarom als symbool voor de naderende lente. Ook in het Scandinavische Edda-epos wordt vermeld dat in de wonderboom Mimameidhr een haan wordt geplaatst.

St.-Antoniuskerk te De Vecht (katholiek)

Ik denk dat dit aloude gebruik onuitroeibaar was onder de net gekerstende Germanen en dat die twaalfde-eeuwse paus besloot er maar een christelijke ‘draai’ aan te geven. En daarmee kunnen de huidige erfgenamen van die Germanen in Nederland (of ze nu protestant of rooms-katholiek zijn) prima leven.

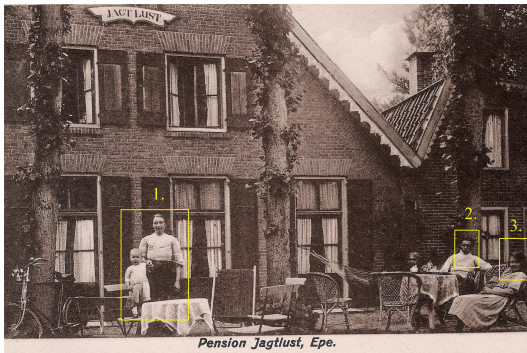
Trouwens: in Nederland kennen wij de haan nog steeds in bijvoorbeeld de uitdrukking ‘de rode haan laten kraaien’, wat zoveel wil zeggen als: er is brand gesticht, in brandweerkringen zeer bekend. Er zijn zelfs personeelsverenigingen van brandweermannen met de naam ‘De rode haan’.

En ten slotte: er wordt weleens gezegd dat die haan op de kerktoren staat omdat er anders geen kip meer in de kerk komt, maar dat is een grapje.

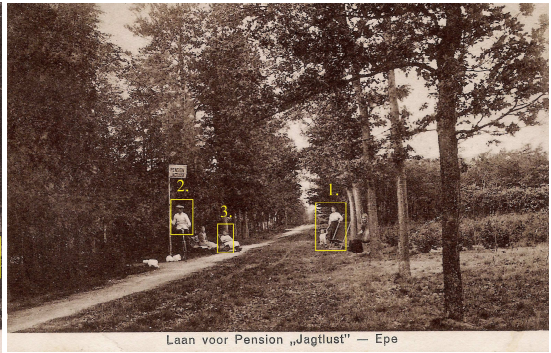
LEZERSRUBRIEK

REACTIES OP HOTEL-PENSION JAGTLUST, AMPT EPE 213, JUNI 2017

Op de foto in ons juninummer kregen we twee reacties, namelijk van Bert Kwakkel en Henk Freriks. Omdat ze elkaar een beetje overlappen, zijn we als redactie zo vrij geweest ze samen te voegen tot één 'artikel'. Ook willen we graag vermelden dat deze informatie ook deels op de website staat van ons bestuurslid Gert van den Esschert (lohuizerbrink-epe.nl) en ontleend is aan het boek van Jan Gerard, *Epe in prenten en verhalen*.

Pension Jagtlust, Epe.

Laan voor Pension „Jagtlust“ — Epe

Bert Kwakkel heeft een bescheiden poging gedaan tot het achterhalen van de identiteit van enkele personen op de linkerfoto, daterend rond 1922. Hij schrijft: 'Van 1985 tot 1988 zat ik op de Hotelschool te Apeldoorn en in de weekends en vakanties heb ik als kelner met veel plezier in Jagtlust gewerkt. Dit verklaart waarschijnlijk mijn interesse in de geschiedenis van het voormalig pension aan de Lariksweg, dat toentertijd in handen was van Jan en Gini Bakker. Jagtlust was in de negentiende eeuw een jachthuis van koning Willem III. Ik vermoed dat het pand rond het jaar 1900 in particuliere handen kwam. Eigenaar werd toen ene Gerrit van der Gen, gepensioneerd adjudant-onderofficier in het Oost-Indisch leger. Hij overleed te Epe op 8 december 1901, slechts 54 jaar oud. Zijn echtgenote, Cornelia Freriks, heeft na het overlijden van haar man een pension van Jagtlust gemaakt. Vanaf 1902 wordt er regelmatig voor gasten bestemde post geadresseerd aan 'de wed. mejuffrouw G. van der Gen'. Cornelia Freriks heeft, mogelijk vanwege financiële redenen, Jagtlust verkocht aan haar broer Hendrik Freriks. Deze Hendrik was als tuinman werkzaam op huize Dalstein te Ellecom. Het zou kunnen zijn dat hij in Jagtlust een goede locatie zag om een eigen boomkwekerij te beginnen. En passant kon hij dan zijn schoonzuster financieel ondersteunen, na het wegvallen van haar echtgenoot. Naar verluidt heeft Hendrik Freriks door

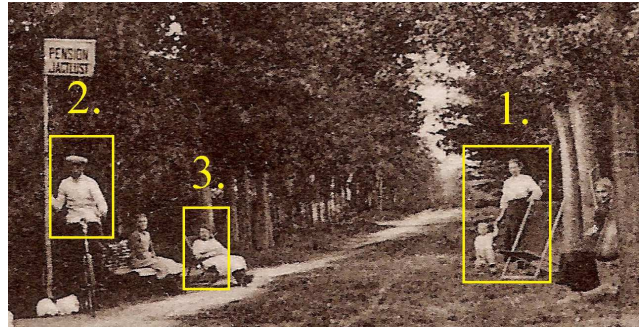
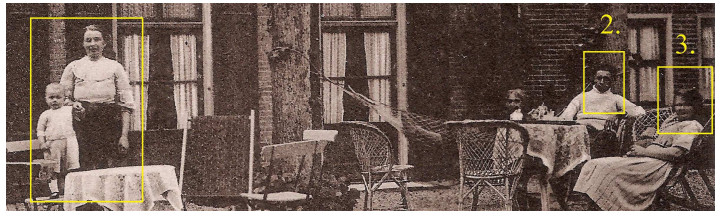
hem gekweekte populierenbomen aan de gemeente Epe geschonken. Deze werden rond 1930 geplant aan wat thans de Populierenlaan is.

Deze Hendrik was getrouwd met Gerritje Beumer. Zij kregen samen twee zonen: Reinder en Hendrikus. Reinder werd landbouwer en trouwde in 1904 met Jannetje van Lohuizen. Hendrikus werd manufacturier en trouwde in 1915 met Willemina van Limburg.

De weduwe Cornelia Freriks hertrouwde op 22 september 1915 te Rotterdam met Pieter Mol. Het echtpaar vestigde zich aan de Parkweg 65 te Epe. Het zal zich vanaf die datum niet meer, of slechts zijdelings, met de bedrijfsvoering van pension Jagtlust hebben bemoeid.

Het lijkt aannemelijk dat Hendrikus het pension van zijn tante vanaf 1915 heeft voortgezet en dat zijn vader de boomkwekerij exploiteerde. Hendrikus Freriks liet Jagtlust in 1923 ingrijpend verbouwen.

Voor de goede orde heb ik ook een prentbriefkaart uit dezelfde periode bijgesloten waarop volgens mij identieke personen staan afgebeeld, in ieder geval de moeder met haar kind.'

Deze laatste informatie wordt bevestigd door Henk Freriks, eigenaar van bungalowpark De Rietberg: op de kaart is Willemina Freriks-van Limburg te zien, met haar zoon Hendrik, die op Jagtlust geboren is op 2 februari 1921 en overleden is op 29 april 1979, enkele maanden na het overlijden van zijn moeder Willemina op 26 januari 1979. Het echtpaar Hendrikus en Willemina Freriks-van Limburg woonde aan de Jagtlustweg 7.

Kwakkel vervolgt:

‘Opdrachtgevers voor het vervaardigen van prentbriefkaarten mochten vaak als “beloning” poseren voor de fotograaf, in dit geval boekhandelaar Japie Scholten. Beide prentbriefkaarten dateren van vóór de verbouwing, dus van vóór 1923. Nieuwsgierig ben ik vooral naar de eigenaars/bewoners van Jagtlust en de vraag of koning Willem III er tijdens zijn jachttochten ooit zelf heeft verbleven. Helaas weerhouden werk, tijd en afstand mij ervan om hier zelf onderzoek naar te doen in het streekarchief.’

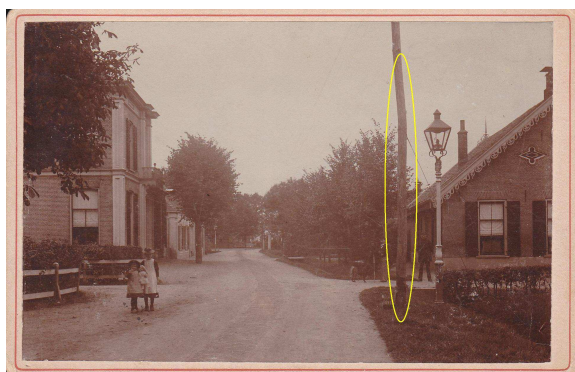
De foto van Jagtlust onderaan op bladzijde 22 komt uit het archief van Bert Kwakkel en is van rond 1902.

‘PHOTOSHOPPEN AVANT LA LETTRE’

Ook interessant in dit verband is hoe ook vroeger al kiekjes werden bewerkt. Jan Paasman wees ons op de verschillen tussen de twee foto’s, genomen rond 1900, op de hoek Hoofdstraat/Emmastraat.

Zo is de lelijke, dode boom bijvoorbeeld keurig ‘weggeretoucheerd’.

Volgens Bert Kwakkel was er trouwens ook altijd veel verschil in kwaliteit tussen de ‘prentbriefkaart’ en de ‘fotokaart’. De eerste werd namelijk handmatig ingekleurd/ingetekend. Zie voor de ‘fotokaart’ pagina 44 van ons vorige nummer. Oordeel zelf!

OP DE VELUWE

De handlange wind over de velden
heeft tijd om te groeien voordat hij uitsterft,
op zondag in de psalmen van David;

en traanzakken onder de blauwe ogen
van deze turende boerenhemel
verbitteren wat de mond proeft
aan bloemuren en aan water.

Het is geen tuinierend geloof hier, de voren
zijn ver in het voorhoofd van de akker,
het zaad valt in doodsnood, de regen is episch
en de preek duurt anderhalf uur.

*Gedicht van Guillaume van der Graft
(pseudoniem van dr. Willem Barnard)
uit zijn bundel 'Verzamelde Gedichten'
(uitgave De Prom, Baarn, 1985)*

Foto: Diet de Ridder-Meijer

In Epe zijn ze vrijzinnig, in de meeste
plaatsen langs de rivier verwacht men
zon aan de rechterkant en de wind links,

maar hier moet de waarheid oud zijn en zwaar zijn
als grind, als Osirisgraan, als het woord Veluwe,
als een bijl aan de wortel van de bomen.

DAAR GAAT ER WEER EEN...: REISVERSLAG VAN EEN VOET- TOCHT VAN VAASSEN NAAR SANTIAGO DE COMPOSTELA

JOHAN SMIT

De belevenissen, bezienswaardigheden in natuur en cultuur, prachtige ontmoetingen en geestelijke verrijking - het komt allemaal aan de orde in dit uitgebreide reisverslag van de pelgrimstocht die Johan in 2015 liep. Hij heeft een boek geschreven over de tocht van 2800 kilometer.

Het komt niet zomaar in je op om zo'n tocht te maken. Toen ik ongeveer 25 jaar oud was, gingen mijn vrouw en ik vaak op vakantie in Frankrijk; daar zagen wij vaak in kerken of kathedralen het symbool van de jakobsschelp. Daar wilde ik het mijne van weten en door die wetenschap heb ik altijd een beetje de bedoeling, het verlangen, gehad de pelgrimstocht, waar de schelp hét logo van is, te gaan maken. Lopend natuurlijk. En inderdaad, bijna veertig jaar later, kan ik ernaar uitzien en me erop voorbereiden.

PAASFEEST 2015

De eerste praktische aanzet na veel voorbereiding: de pelgrimszegen die ik ontvang in de paasdienst in de hervormde kerk in Vaassen. Ds Lavooij gaat in deze dienst voor. Dan nog een weekje voor de laatste dingen. Maandag 13 april is het afscheid; die dag doe ik slechts 16 kilometer om in Lieren terecht te komen. Ik heb mijn tentje bij me, en de tweede camping van de tocht is in Oldenburg.

Af en toe gaat het niet, zoals ik wilde in Nederland: een behoorlijke afstand de verkeerde kant op bijvoorbeeld; een wegomlegging bij Sevenum betekende zeven kilometer extra, enzovoort, maar toch kom ik in Thorn en kan ik de volgende dag België binnenstappen.

Veel langs de Maas en door prachtige natuurgebieden in dit land. Een camping die qua comfort erg tegenvalt, dat wel. Maar dat hoort er blijkbaar bij.

Toch ook fijne ontmoetingen, zoals die in de stad Waremme, waar geen camping of herberg was en waar ik bij een lieve mevrouw in de kasteeltuin mijn tentje mocht opzetten - en gebruik mocht maken van douche en toilet, én ontbijt kreeg. Dergelijke ervaringen kwamen vaker voor, met name in Frankrijk. Via Namen en Dinant kwam ik in de Franse Ardennen terecht. Diagonaal door Frankrijk, dat gaat nog wel een tijdje duren. Dat is een behoorlijke afstand.

De pelgrim op pad: de eerste passen op de Oude Apeldoornseweg in Vaassen, nog 2800 km te gaan...

In aparte kaders in het boek zijn overpeinzingen beschreven met de benaming *Buen Camino*. Vooral in het begin had ik nogal last van afstanden en van tijdsduur. Bijvoorbeeld: hoe ver is het nog tot aan die volgende brug of tot aan dat stadje ergens in de verte? Langzamerhand leer je dat af als pelgrim. Elke stap hoort bij je reis. Het lopen is het doel, maar dat leerde ik pas gaandeweg. Dit soort gedachten wordt dus ook beschreven, en misschien kan de lezer toch een ontwikkeling ontdekken naarmate de reis vordert. Want later zegt afstand niets meer, je bent één met de omgeving, met Gods schepping.

PEREGRINO

*si te gusta la soledad
si quieres ser protagonista
de este camino
junto a la grandeza
del paisaje y frente
a la dureza de los frios
y los soles,
si quieres que los
atardeceres te arrastren
en sus hondos silencios
y que a las mañanas
los quiebros de la aurora
te agiten el alma...
¡este es tu camino!*

PELGRIM

*als je van eenzaamheid houdt,
als je de ster wilt zijn
van deze weg,
samen met de grootsheid
van het landschap
en tegen het barre van de kilte
en de hitte,
als je wilt dat de
avondschemering je meesleept
naar zijn diepe stiltes
en dat in de ochtenden
het aanbreeken van de dageraad
jouw ziel beroert...
dan is dit je weg!*

(Vertaling: Cernille Ruiter)

Een van de op pelgrimage gerichte gedichten, die in het boek voorkomen

NIEUWSGIERIG? BOEK BESTELLEN?

Wilt u weten hoe deze reis afloopt? Wilt u het hele reisverhaal lezen en meebeleven? Het einddoel - Santiago de Compostela - is gehaald!

U kunt het boek (A4-formaat, 136 pagina's in kleur) bestellen bij Johan Smit. Stuur dan een mail naar: johansmit52@hotmail.com.

De prijs is € 27,50, exclusief verzendkosten. Ook is het boek verkrijgbaar bij de Bruna in Vaassen (voor € 28,50).

HET HAANTJE OP DE TOREN...

Naar aanleiding van het artikel van Theo Somsen op bladzijde 18 ('Wat doet die haan toch op de kerktoren?') hebt u zich misschien afgevraagd: 'Tja, dat haantje zit daar natuurlijk wel hoog in de lucht, maar komt-ie ooit weleens naar beneden?'

Die vraag kunnen we als redactie bevestigend beantwoorden. Want ook zo'n haantje heeft weleens een opfris-/verfbeurt nodig. En dat gaat op de begane grond toch iets gemakkelijker dan op zoveel meter hoogte.

Zo gebeurde het in de Dorpskerk in Vaassen.

Met dank aan Frans Schumacher voor de foto.

VAN NOORWEGEN NAAR VAASSEN EN VAN VAASSEN NAAR BRUGGELLEN: OVER EEN REISLUSTIGE NOORSE VILLA

WILLY SMIT-BUIT

NOORSE VILLA'S

In Nederland bestaan nog vijftientwintig Noorse villa's, die als bouwpakketten zijn aangevoerd vanuit een fabriek in de omgeving van het tegenwoordige Oslo. Tientallen van dergelijke huizen zijn in het begin van de twintigste eeuw in Nederland neergezet, variërend van bescheiden vakantiewoningen tot prestigieuze villa's. De meeste huizen worden gekenmerkt door de romantische 'drakenstijl'. Daken met een groot overstek, en windveren die voorzien zijn van drakenkoppen of -staarten geven deze huizen een typisch 'Viking' uiterlijk.

Op landgoed Bruggelen bij Apeldoorn staan nog twee van dergelijke huizen, ooit aangekocht door dr. Jan Ooster. Het mooiste exemplaar heeft echter eerst enkele jaren bij Vaassen gestaan, zo ongeveer bij de oprit 26 naar de A50.

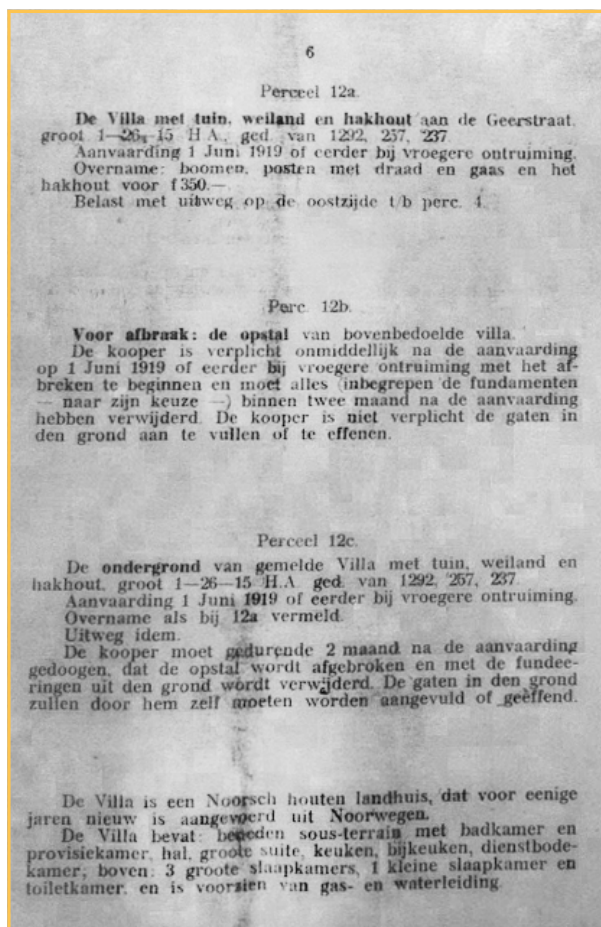

De mooiste Noorse villa: Englanderholt 18

Hieronder wordt iets verteld over de geschiedenis van de Noorse huizen en hun bewoners. Het ene Noorse huis kwam meteen na aankoop op Bruggelen terecht; het andere stond van 1913 tot 1919 bij Vaassen. Deze villa werd daarna uit elkaar gehaald, verscheept en in Bruggelen weer in elkaar gezet. Rondom dit Noorse huis kruisten de levens elkaar van Jan Ooster en Jan Witkamp.

OOM EN NEEF

In 1898 erfde dr. Jan Ooster grond in Bruggelen (bij Beekbergen) van zijn oom Frederik Ooster. Deze was kantonrechter in Apeldoorn, maar hij was ook betrokken bij Vaassen. Toen Teunis van Lohuizen zijn bedrijf omzette in Van Lohuizen en Co., wilde hij maatschappelijk kapitaal aantrekken. Frederik Ooster werd een van de geldschieters. Zijn uit Epe afkomstige neef, dr. Jan Ooster, was scheepsarts en had ook overal contacten. Dr. Ooster kocht in 1909 een bouwpakket voor een Noors huis bij de Strømmen Traevarefabrik te Christiania (Oslo).

Hij liet dit huis in elkaar zetten in Bruggelen en ging er in 1911 zelf in wonen (nu Engelandersholt 20). De komst van Ooster naar Bruggelen markeerde het begin van de vorming van het landgoed Bruggelen, bestaande uit huizen, markante grafheuvels, bijzondere bomen en kleine heidevelden, die als één geheel worden beheerd.

Jan Ooster was met Vaassen bekend: hij nam de lege commissarisplaats van zijn oom over bij het bedrijf, waarvan de naam veranderd was in N.V. 'Industrie' v/h Van Lohuizen en Co. Bovendien woonde zijn familie (omstreeks 1910: moeder, twee zusters en een broer) aan de Hoofdstraat in Epe in Villa Welgelegen, ook wel Pand Ooster genaamd. (Zie *Ampt Epe* 213, juni 2017, red.) Nadat Jans broer was overleden in 1917 en zijn moeder in 1919 viel het gezin verder uiteen. Eén zuster bleef in Epe; de andere zuster ging bij haar broer

Bladzijde 6 van de Verkoopcatalogus

in Bruggelen wonen. Niet in het houten huis dat dr. Ooster in 1909 had aangeschaft, maar in een andere houten villa.

DE MOOISTE NOORSE VILLA

Op 26 februari en 12 maart 1919 was een andere Noorse villa onder de veilinghamer gekomen in Hotel De Cannenburgh in Vaassen.

Op de veiling kocht Jan Ooster 5 hectare grond voor f 5.000,-- met daarop een houten Noorse Villa voor f 16.000,--. Het perceel met de villa was gelegen aan de Geerstraat te Vaassen. Dr. Ooster moest het huis binnen twee maanden afbreken en verplaatsen. Het aannemelijke verhaal gaat dat de villa via het nabije Apeldoorns Kanaal naar Lieren (bij Beekbergen) is gebracht (nu Engelandersholt 18). Vanaf 1919 woonden Johanna Henriette Christina Ooster en Jan Ooster allebei in deze Noorse villa. Jan Ooster plantte daar een groep van twaalf sequoia's, die tegenwoordig heel toepasselijk 'de twaalf apostelen' worden genoemd.

BROER EN ZUS OP BRUGGELEN

Bruggelen ligt op een Oost-Veluwse stuwwal. Het landgoed zit precies op de overgang van de agrarische grond (Beekberger enk) naar het meer bosrijke gebied. De natuur was de grote passie van dr. Jan Ooster, het landgoed staat dan ook bekend vanwege zijn flora en fauna. Dr. Ooster heeft veel uitheemse boomsoorten aangeplant, alsmede een klein arboretum.

Jan Ooster kwakkelde in de jaren veertig met zijn gezondheid. In de notulen van de vergadering van de commissarissen van de N.V. 'Industrie' wordt nogal eens medegedeeld dat Ooster tot zijn spijt wegens ziekte de vergadering niet kon bijwonen. Maar toen de fabriek in 1943 onder Duits toezicht gesteld werd en de vier commissarissen van het bedrijf op non-actief stonden, stelde Ooster zijn villa ter beschikking om plannen te maken voor de toekomst. Volgens de notulen 'daarin trouw terzijde gestaan door zijne zuster'. De geheime vergaderingen vonden bijna plaats onder de neus van rijkscommissaris Seyss Inquart, die zijn intrek had genomen in het landhuis Spelderholt.

Jan Ooster overleed toch nog onverwacht in 1946. Zijn zuster Johanna verkocht het

landgoed Bruggelen in 1947 aan het Geldersch Landschap. Zij woonde tot haar dood in 1965 in de Noorse villa. De villa staat er vandaag nog prachtig bij en is een rijksmonument.

DE GANZENEBBE

Nu de andere verhaallijn. De ‘Vereeniging tot Christelijke verzorging van bedelaars en landlopers’ begon in het voorjaar van 1905 met een nevenvestiging van Het Hoogeland in Beekbergen. Om ongeveer dertig zwervers te huisvesten werd naast de boerderij De Ganzenebbe bij Vaassen een bijgebouw neergezet. De zwervers moesten de woeste gronden in de omgeving ontginnen, die bestonden uit moerassig gebied met wat houtopslag. Opmerkelijk is dat de boerderij nog steeds bestaat. Ze was eind negentiende eeuw gebouwd, ongeveer op de plek waar al in 1660 de naam ‘Erve d’ Ganzeneb’ voorkwam. In 1832 verbasterde het Kadaster de naam Ganze-Nebbe (nebbe = snavel) tot Ganzenemmer, deze naam is dus op oude kaarten te vinden.

SCHOONVADER EN SCHOONZON

In 1911 heeft de makelaar J.Th. Witkamp de boerenplaats met 60 tot 70 hectare grond overgenomen. Naar Janus Thomas Witkamp, ooit gemeenteraadslid van Kralingen, is in Rotterdam een straatnaam genoemd: de Jan Witkampstraat. Witkamp was de schoonvader van Christiaan Louis Schepp, die was getrouwd met Carolina Witkamp. Schepp werd door zijn schoonvader aangesteld als beheerder over de boerderij De Ganzenebbe, waarmee inmiddels geld viel te verdienen. Het gezin Schepp woonde al in 1911 in Apeldoorn.

Als zoon van een Rotterdamse lijnkoekenfabrikant had Schepp affiniteit met het boerenbedrijf, wat ook blijkt uit zijn toetreding tot het hoofdbestuur van de Vereeniging tot Bevordering van de Pluimveehouderij, afdeling Gelderland.

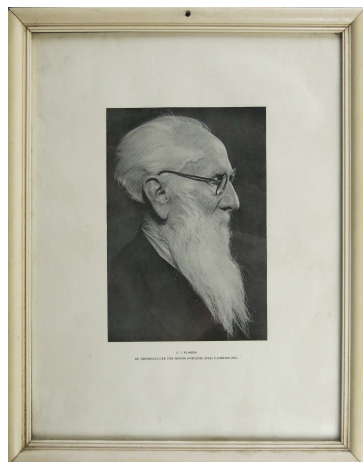
Witkamp zorgde er in 1913 voor dat zijn kinderen een mooi huis kregen. Hij bestelde bij de Strømmenfabrik in Noorwegen een houten villa, die dicht bij De Ganzenebbe geplaatst werd. Maar op 22 november 1918 kwam Schepp op 45-jarige leeftijd onverwacht te overlijden. Hij werd in Rotterdam op Crooswijk begraven. Zijn weduwe besloot met haar kleine kinderen te vertrekken en de Noorse villa werd op een veiling verkocht. U weet al wie de koper was: dr. Jan Ooster.

DANK

Met dank aan Herma en Jan van der Velden, die de belangrijkste gegevens leverden.

SPEELTUINVERENIGING DE KOUWENAAR

FRANS SCHUMACHER

U.J. Klaren

'Geef de jeugd gelegenheid zich lichamelijk te ontwikkelen en dit te doen samengaan met haar geestelijke ontwikkeling, en 't zal de jeugd verheffen. Geef haar niet die gelegenheid en laat haar als spelterrein de straat, en 't zal haar demoraliseren.'

Uitspraak van U.J. Klaren, gedaan tijdens een bijeenkomst op 25 januari 1899 in Ons Huis in Amsterdam.

Op 17 juni 1900 werd de Oosterspeeltuinvereniging opgericht en twee jaar later kon de vereniging, de eerste in ons land, haar speeltuin openen op de hoek van de Czaar Peterstraat en de Blankenstraat in Amsterdam. Het

was niet toevallig dat oprichter Uilke Jans Klaren zijn levenswerk daar volbracht zag. In deze arbeidersbuurt bestond er voor kinderen nauwelijks speelgelegenheid. Samen met buurtbewoners richtte hij een vereniging op die meer wilde dan alleen een veilige speelplek voor kinderen in de buurt. De vereniging wilde algemene opvoeding geven, lichamelijke en geestelijke vorming, en allerlei mogelijkheden tot ontspanning. Daarbij werden niet alleen jonge kinderen, maar ook de oudere jeugd en zelfs volwassenen betrokken.¹⁾

Ruim vijftig jaar nadat Klaren zijn inspanningen beloond zag, kwamen buurtbewoners in Vaassen voor eenzelfde doel in actie, waarschijnlijk geïnspireerd geraakt door het bericht in het *Veluws Nieuws* van vrijdag 5 maart 1954. Nadat bovengenoemde bijeenkomst in 't Waeghuys in Epe had plaatsgevonden, startten enkele bewoners uit de 'Vogelbuurt' met de

ER MOETEN KINDER-SPEELTUINEN KOMEN

Gemeentebestuur baant de weg

Al sedert geruime tijd houdt het gemeentebestuur van Epe enige terreintjes beschikbaar — en het hoopt er nog meer gereed te maken — voor de stichting van speeltuintjes voor de kinderen van omwonenden. In Epe zijn er reeds dergelijke terreinen nabij de Haverkampsweg en aan de Lohuizerweg en in Vaassen nabij de Krugerstraat, de Woestijnweg enz.

Het is de bedoeling, dat de omwonende ouders door de oprichting van speeltuinverenigingen zelf de organisatie van de speeltuinen ter hand nemen.

Maandagavond komt een hoofdbestuurslid van de Ned. Unie van Speeltuin Organisaties over dit onderwerp aan de hand van lichtbeelden het een en ander vertellen in 't Waeghuys.

Als de ouders daarvoor goede belangstelling aan de dag leggen, zien wij binnen afzienbare tijd ook hier die aardige speelgelegenheden verrijzen, zoals men die in vele andere plaatsen vindt, waar de kinderen zich zo prettig, gezond en veilig kunnen vermaken.

Veluws Nieuws, 5 maart 1954

oprichting van een speeltuinvereniging. Mensen van het eerste uur waren onder meer oud-badmeester J. van Blitterswijk, Th. Dijkhuizen, J. Bosch en W. van Meulen. Hun initiatief leverde al snel het lidmaatschap van honderd gezinnen op.

Ook werd er op vrijdag 19 maart 1954 in hotel Spoorzicht een eerste vergadering belegd voor verdere besprekingen en het kiezen van een bestuur. Op die avond vertelde voorzitter Van Blitterswijk dat deze commissie voor speelterreinen in Vaassen was voortgekomen uit een door de gemeente genomen initiatief. De wethouder van Sociale Zaken, de heer J.Th. van de Schepop, verduidelijkte in een inleidend woord doel en streven van de commissie. Hij wees op de veranderde situatie in Vaassen-Zuid. Door de nieuwe buurten was de komst van een openbare school annex kleuterschool gewenst. Op de Koekoek kwam de uloschool, achter het hoofdterrein van Sportvereniging Vaassen. 'De dichtere bevolking maakt het noodzakelijk dat de jeugd wordt opgevangen, teneinde eventuele baldadigheid te stuiten', aldus de wethouder.

* In oktober 1958 werd de Kouvenaarschool aan de Woestijnweg geopend, met als schoolhoofd de heer Post.

* Op 8 november 1954 werd dit schoolgebouw aan de Prins Hendrikweg in gebruik genomen.

Uit deze eerste bijeenkomst kwam verder naar voren dat de commissie erin was geslaagd in zeer korte tijd 220 leden bij elkaar te krijgen. De wethouder vertrouwde erop dat het speelterrein vóór de grote vakantie in orde zou zijn. De kosten zouden 10 cent per gezin per week gaan bedragen. Subsidie van de gemeente behoorde tot de mogelijkheden.

De vereniging moest zelf bepalen wie recht had op toegang tot de speeltuin, maar het lag voor de hand dat lidmaatschap zou worden vereist. Ten aanzien van de zondag werd de wens geuit om in ieder geval 's ochtends de speeltuin gesloten te

Kouvenaarschool in aanbouw

houden. Ook de noodzaak van toezicht kwam aan de orde.

Uit een twaalfstal kandidaten werd een bestuur gekozen: mevrouw Schreurs-Coenen en de heren C.A.F. Neuman, H.P. Brummel, H.J. de Weerd en W. van Meulen. Vier maanden later waren de werkzaamheden voor de aanleg van een speelterrein aan de noordzijde van de Woestijnweg in volle gang. (Nota bene op de plek waar later het gymnastieklokaal aan de Van Riebeeckstraat zou worden gebouwd.) Naar verwachting zou de jeugd er zich in de zomervakantie volop kunnen vermaken. Uit daarna verschenen krantenberichten blijkt dat de opening van de speeltuin nog even op zich liet wachten.

Tijdens de tweede ledenvergadering op 3 september 1954 werden er werkploegen samengesteld die zich bezig gingen houden met het maken van speeltoestellen. Het gemeentebestuur van Epe verstrekte daarvoor gratis het rondhout, en ijzergieterij Vulcanus stelde werkruimte (de modelmakerij) en materiaal beschikbaar voor de vervaardiging ervan. De hele winter werkte men door en op 3 mei 1955 werd met plaatsing van het speelmateriaal begonnen. Nog geen drie weken later, op zaterdagmiddag 21 mei, vond de opening plaats. Voor de kinderen begon het openingsfeest met een optocht achter het Vaassens Fanfarecorps naar de nieuwe speelplaats. Voorzitter Brummel verwelkomde iedereen, in het bijzonder burgemeester Renken met zijn echtgenote en dochtertje Anneke. Zij mocht het bord met de naam van de speeltuin 'De Kouwenaar' ont-hullen.

H.P. Brummel

IN DE AANLOOP NAAR EEN NIEUWE LOCATIE

1957

Het bestuur van de speeltuinvereniging had de gemeente op 14 augustus in een brief verzocht om verplaatsing van de speeltuin mogelijk te maken. Burgemeester en wethouders vonden een verhuizing naar de zuidzijde van de Woestijnweg echter pas urgent als de aanleg van straten en rioleringen, alsook de bouw van wonin-gen in het verkavelingplan Krugerstraat-Zuid verwezenlijkt konden worden. De speeltuin zou daar gehandhaafd blijven, totdat er concrete plannen waren voor de bouw van een kleuterschool of de aanleg van een schoolsportterrein.

1958

De palmpaasoptochten van de vereniging zijn bij veel Vaassenaren bekend. Eind maart 1958 werd de seizoenopening van de speeltuin opgeluisterd met een palmpaasoptocht en een eierzoekwedstrijd. Er waren speeltuinwerktuigen opgeknapt en nieuwe toestellen aangeschaft.

Om de kinderen meer liefde voor de natuur bij te brengen besloot men in mei/juni de speeltuin te verrijken met enkele krielkippen, konijnen en duiven. Een jaar later kwam daar nog, in samenwerking met vogelhoudersvereniging De Cannenburgh,

een prachtige volière met kanaries en parkieten bij.

Op zaterdagmiddag 21 juni werd een huis-aan-huiscollecte gehouden ten bate van de vereniging. Tijdens deze collecte maakte de fluitclub een rondgang door het dorp. Onder leiding van een drietal dames werden spelletjes voor kleuters in de speeltuin gehouden. De aangename verrassing van Venz en de ranja van tante Schreurs maakten het feestje compleet.

De speeltuinvereniging organiseerde op zaterdag 30 augustus een heideoptocht voor kinderen van leden. De vele met zorg versierde karretjes, fietsjes, autopeds en bogen trokken in optocht door de nieuwbouwwijken en kriskras door het Amboezenwoonoord. De jury, bestaande uit bestuursleden van speeltuinvereniging Jolijt uit Epe, kende de volgende deelnemers de eerste prijs toe: Henkie en Paul Bokhorst (karretjes), Marianne en Teuni Olthuis (fietsjes), Ria van de Schepop (autopeds) en Hieltje de Wilde (bogen).

1959

Op zaterdagmiddag 17 januari waren er in hotel Spoorzicht twee filmvoorstellingen, verzorgd door een vertegenwoordiger van de Arnhemse Organisatie van Speeltuinverenigingen.

‘Tante’ Schreurs-Coenen. Naast haar werk als kraamverzorgster was zij enorm actief in het verenigingsleven. Haar grote verdienste strekte zich vooral uit op het gebied van sociale en medische hulp (o.a. speeltuin- en toneelvereniging, vrouwenvereniging, vakbonds- en kruisvereniging). Zij kreeg in 1972 uit handen van burgemeester Bergh de eremedaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau.

De vele kinderen amuseerden zich kostelijk.

Bij de vereniging waren inmiddels plannen gemaakt voor het bouwen van een clubhuis. In februari waren de vereiste vergunningen binnen, maar de uitvoering liet op zich wachten, omdat de speeltuin in verband met de gemeentelijke uitbreidingsplannen nu toch verplaatst moest worden naar de zuidkant van de Woestijnweg.

Nadat het bestuur in juli een bijeenkomst had belegd om de mogelijkheden voor het oprichten van een zelfstandige wandelvereniging voor ouderen te bekijken, werd de oprichting ervan een maand later al een feit. De vereniging kende overigens al een wandelclub voor de jeugd.

De maand augustus stond bol van de activiteiten. Door de zusters van het Theresiahuis op de Oosterhof werd, samen met het bestuur, een 'vakantiedag' in de

speeltuin georganiseerd voor kinderen van het woonwagenkamp in Wenum. Een dertigtal kinderen genoot van de prachtige speeltoestellen en de traktaties. Op twee zaterdagen was er achtereenvolgens een vliegerwedstrijd en een heideoptocht. De mooiste vlieger werd gemaakt door G. Bossenbroek, terwijl W. Schoonhoven de wedstrijd won. De optocht leverde in drie categorieën een winnaar op: Ben-

*Theresiahuis, vanaf 2003 Gasthuis Pension Via Quidam
aan de Pastoor Hagenstraat 2*

nie van Huffelen (fietsen), Ria van de Schepop (autoped) en Willy Blom (bogen).

Op 12 september presenteerden de leden van de wandelclub en het tamboerkorps tijdens een rondgang door het dorp de nieuwe uniformen aan de Vaassense bevolking. De tenues, met daarin verwerkt de kleuren geel en blauw, waren door acht dames vervaardigd. Op de jaarlijks gehouden feestavond werden zij in de bloemetjes gezet. De heren J. Prins, T. Terwel en A. Cieraad kregen als leiders van de verschillende onderafdelingen een bijzonder woord van dank, evenals penningmeester mevrouw Schreurs-Coenen.

1960

In februari werd in hotel Spoorzicht tijdens de jaarvergadering aandacht besteed aan de voorbereidingen van het te bouwen clubhuis en de mogelijke verplaatsing van de speeltuin. Uit het jaarverslag van secretaris W. van Meulen bleek dat de vereniging 260 leden telde en nog een vijftigtal donateurs. Tijdens de vergadering

Het tamboerkorps in de Bothastraat

zorgde de fluit- en trommelclub voor een aardige afwisseling. Onder leiding van de heer J. Prins werd een door hem zelf gecomponeerde 'Kouwenaarsmars' ten gehore gebracht.

NIEUW TERREIN VOOR DE KOUWENAAR

De plannen voor woningbouw in Vaassen waren nu zover gevorderd dat het door de speeltuinvereniging gebruikte terrein moest worden ontruimd. De gemeente had van de gebroeders Rondhuis een stuk grond gekocht voor sportvelden. Een deel daarvan mocht, na instemming van de raadssportcommissie, door de vereniging gebruikt worden om er de nieuwe speeltuin te realiseren. Dit terrein lag in de noordoosthoek, en wel bij de hoek Woestijnweg/Kouwenaarsweg. De sportcommissie kreeg nu van de Provinciale Planologische Dienst toestemming het sportterreincomplex in zuidelijke richting uit te breiden. Aanvankelijk hadden B en W de speeltuinvereniging voorgesteld de noordwesthoek van de aangekochte grond te gebruiken, maar het bestuur had hiertegen ernstige bezwaren geuit: de speeltuin kwam dan te dicht bij het Ambonezenwonoord te liggen, en de afstand tussen speeltuin en nieuwbouwwijk werd dan te groot.

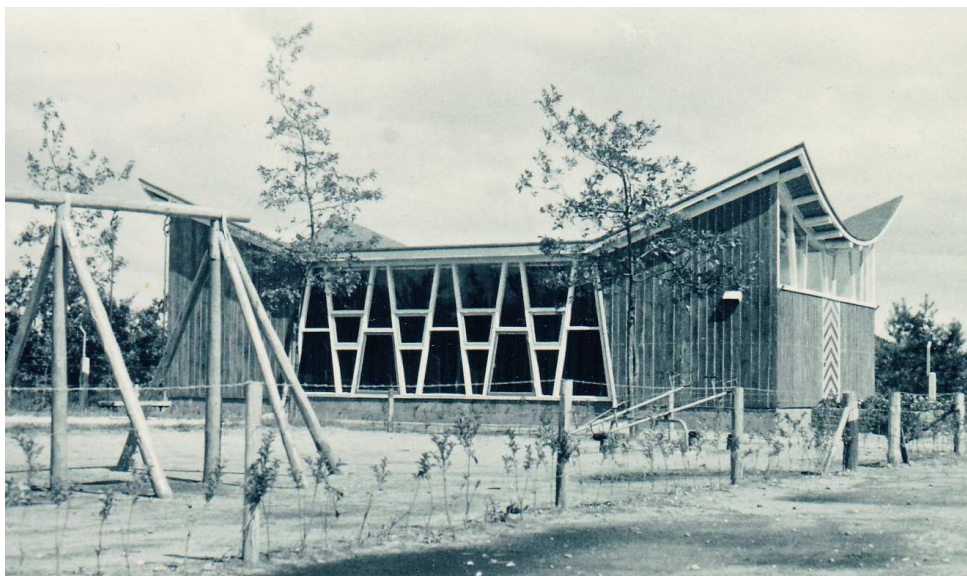
De raad had voor de gedwongen verhuizing *f* 6.000 uitgetrokken, waarvan de helft bestemd was voor een nieuwe afrastering, terwijl de andere helft besteed kon worden aan verplaatsing van de speelwerktuigen.

1961

Op 19 augustus kon in aanwezigheid van zeer vele genodigden de speeltuin met clubgebouw op het nieuwe terrein officieel door burgemeester Renken worden geopend. Allerlei soorten schommels, ring- en wipstoelen, draaimolens, een klimrek en glijbaan vulden de speelruimte. Aan de westkant was nog een gazon vrijgehouden voor onder meer balspelletjes.

Het gebouw was een ontwerp van gemeentearchitect K. Meijer en volgens berichten uit de krant deed het gebouw enigszins oosters aan. Dankzij de inzet van bestuur, leden en hulp van leerlingen van de toenmalige LTS in Epe, die schotten en raamwerk voor hun rekening namen, kwam dit clubgebouw tot stand.

Als hoofdbestuurslid van de Nederlandse Unie van Speeltuinorganisaties mocht

Het nieuwe clubgebouw

* *De NUSO bestaat nog steeds en is sinds januari 2015 gelieerd met Jantje Beton.*

de heer Snelders de toegangsdeur officieel openen. In zijn toespraak roemde hij het resultaat van alle werkzaamheden en sprak over het grote nut van goed speeltuinwerk. Hij had voor de vereniging een passend cadeau meegenomen: een schilderij waarop de grondlegger van het speeltuinwerk was afgebeeld.

Een kleiner gebouw was bestemd voor de toezichthouder; een houten loods moest in de winter dienstdoen als opslagplaats voor schommels, wippen en dergelijke. Financiële hulp kreeg men van Vaassense bedrijven en dankzij de activiteiten van bestuurslid mevrouw Schreurs kwam nog eens duizend gulden in de speeltuinkas terecht. Dokter Meijssen toonde zijn betrokkenheid door de vereniging een bijna gloednieuwe oliestook te schenken met een prima verwarmingscapaciteit. De inrichting van het nieuwe terrein en het clubgebouw had tienduizend gulden gekost; daarvoor moest uiteindelijk nog een geldlening van f 5.000 worden afgesloten.

De speeltuinvereniging is nog altijd een begrip in Vaassen en volop actief. Gelet op het destijds beoogde doel van de Oosterspeeltuinvereniging in Amsterdam zou Uilke Jans Klaren maar wat trots zijn op een vereniging als De Kouwenaar.

BRONNEN/NOTEN

1) Uitzending programma Andere Tijden - Naar de speeltuin! van de VPRO.

Verder: *Veluws Nieuws*, N.A.C. en een artikel over de speeltuinvereniging in de *I.V. Post* van oktober 1966.

HET INTIEMSTE KERKJE VAN VAASSEN

THEO SOMSEN

Ter gelegenheid van het 80-jarig bestaan van het vrijzinnige kerkje aan de Deventerstraat schreef Theo Somsen, oud-voorzitter van de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap, een brochure over de ontstaansgeschiedenis, en vooral over de wijze waarop de architect de symboliek van tal van bijbelse getallen verwerkte in het gebouw.

MODERNISME IN VAASSEN

Aan het eind van de negentiende eeuw ontstond in protestants Nederland een beweging die uitdrukking wilde geven aan de opgedane inzichten van het kritisch-historisch bijbelonderzoek én aan de resultaten van met name de natuurwetenschappelijke ontwikkelingen. Die beweging kreeg de naam ‘modernisme’ en nam afstand van tal van gangbare theologische en, vooral tot dan toe gangbare, orthodoxe opvattingen. Het heeft even geduurd, voordat ook mensen in Vaassen zich daardoor aangesproken voelden en zich gingen organiseren.

Rond 1920 ontstond een Vaassense afdeling van de Nederlandse Protestantenvbond (NPB) en in 1933 een afdeling van de Vereniging van Vrijzinnige Hervormden (VVH). Van de NPB kon iedereen lid worden, van de VVH alleen leden van de Nederlandse Hervormde Kerk. Alras vonden zij elkaar, werkten zij samen en hielden zij zondagse bijeenkomsten in de toneelzaal van café-restaurant Spoorzicht van Gerrit Jan de Boer (thans appartementcomplex De Leijenstein, hoek Jan Mulderstraat/Stationsstraat).

EEN EIGEN KERKGEBOUW

In 1934/1935 vatten beide organisaties het plan op een eigen kerkgebouw te realiseren. Met veel enthousiasme en acties (zoals een bazaar) om de benodigde gelden bijeen te brengen werd het plan gerealiseerd. Architect G.W. van den Beld uit Apeldoorn werd aangezocht, timmerman H. Herkert uit Vaassen nam het werk aan en de eveneens Vaassense G. de Wilde zorgde voor het metselwerk.

Zij realiseerden het gebouw voor f 10.000, zodat op maandag 12 juli 1937 de eerste steen kon worden gelegd door Doris Kalff, dochter van ir. Gerard Kalff, directeur van de NV IJzergieterij Vulcanus te Vaassen en voorzitter van de Stichting Het Dorpshuis.

STICHTING HET DORPSHUIS

Op 20 mei 1935 werd de Stichting Het Dorpshuis notarieel opgericht, met als doel namens de NPB en VVH de bouw te realiseren én te exploiteren. Natuurlijk stond voorop dat het gebouw zou dienen voor de gezamenlijke vrijzinnige bijeenkomsten van NPB en VVH. Maar ook wilde men ruimte geven aan andere, culturele uitingen vanuit en voor de Vaassense dorpsgemeenschap. De Stichtingsnaam 'Het Dorpshuis' werd daarom welbewust gekozen. Uit de stichtingsakte blijkt dit overduidelijk:

Heden den t w i n t i g s t e n Mei negentienhonderd vijf, en dertig, compareerden te Vaassen, voor mij Cornelis Buddingh, notaris ter standplaats Vaassen, in tegenwoordigheid van de na te noemen en mij bekende getuigen: ----- de heeren: -----

1. Gerrit Heering Hzoon, zonder beroep, -----
2. Gerrit Herman Bos, bleeker, -----
3. Herman Holtkamp, opzichter bij de Nederlandsche Heide- maatschappij, -----
4. Ingenieur Gerard Kalf, directeur der Naamlooze Ven- nootschap ijzergieterij Vulcanus, -----
5. Gerrit Jan de Boer, afslager en taxateur, allen wonende te Vaassen, die verklaarden, dat zij een stichting wenschen in het leven te roepen; -----

Artikel twee:

De stichting heeft ten doel het oprichten en exploiteeren van een Dorpshuis te Vaassen ter bevordering van het godsdienstig, zedelijk en maatschappelijk leven van de inwoners van Vaassen en

omgeving en zulks in vrijzinnige geest. Het Dorpshuis verschaft gelegenheid tot het houden van godsdienstoefeningen, catechisatie's en Zondagschool aan de afdelingen Vaassen van Vrijzinnig Hervormden en van de Nederlandsche Protestantenbond, terwijl voorts aldaar cursussen, lezingen, concerten, jeugd- en andere bijeenkomsten kunnen worden gehouden die het Bestuur oorbaar acht.

Tegenwoordig zouden wij zeggen dat Vaassen toen al een 'Kulturhus avant la lettre' bezat!

DE ARCHITECT EN ZIJN ONTWERPEN

Het ontwerp van het kerkgebouw in Vaassen is van de Apeldoornse architect G.W. van den Beld (1883-1960). Sinds 1912 ontwierp deze Gerardus Wilhelmus van den Beld onder andere bedrijfsgebouwen, villa's en kerken. Ook verrichtte hij tal van verbouwingen en restauraties. Later zette hij het architectenbureau voort, samen met zijn zoon C.M.B. van den Beld (1918-1992). Na het overlijden van zijn vader ging zoon Caspar Melchior Balthasar alleen verder tot 1988. Het bekendste bedrijfsgebouw in Apeldoorn van de hand van G.W. van den Beld is het kantoorgebouw van Talens.

Talens (1927), Sophialaan 46

In de Apeldoornse Parkenbuurt realiseerde Van den Beld voorts tal van monumentale villa's, zoals Molleruslaan 17 (1915), Van Swietenlaan 8 en Prinsenlaan 10.

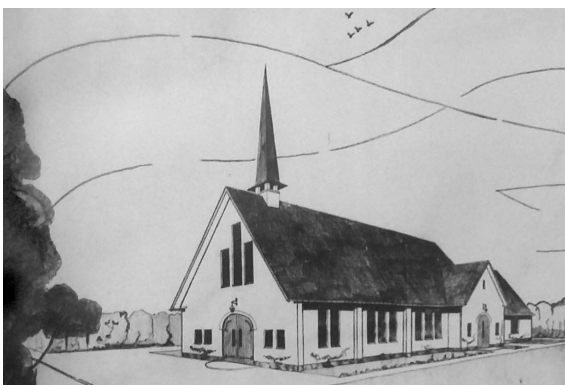
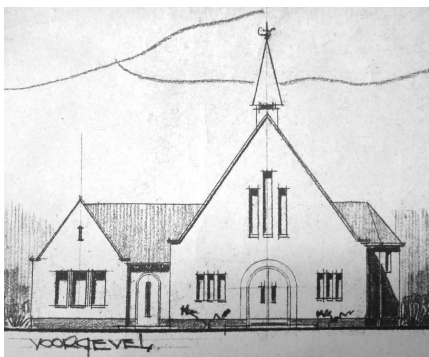
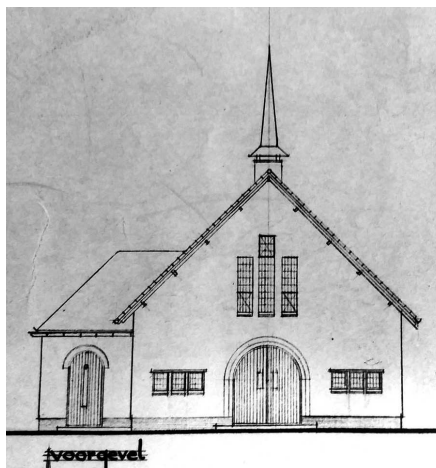

DE ARCHITECT EN ZIJN KERKEN

Van den Beld ontwierp in de jaren dertig van de twintigste eeuw ook een viertal kerken. Die kerken vertonen opvallend veel overeenkomsten: een expressionistische stijl (d.w.z. een stijl waarin de verbeelding en de eigen ideeën van de architect doorklinken) én met invloeden van de zogeheten Amsterdamse School (zoals geglazuurde tegels, glas-in-lood- of gebrandschilderde ramen, bakstenen en metselwerk). Hiernaast een foto van het kerkgebouw van de doopsgezinde gemeente, Paslaan 6/2. Na een brand werd deze kerk door zoon C.M.B. van den Beld in 1986 herbouwd.

DE ARCHITECT EN ZIJN GESNEUVELDE ONTWERPEN

Architect G.W. van den Beld maakte een drietal (schets)ontwerpen voor het Vaasense kerkje, die het echter allemaal niet hebben gehaald.

DE ARCHITECT EN ZIJN EINDRESULTAAT

In 1937 was het dan zover: het kerkgebouw staat er! Op de foto hierboven zien we achter het paard een glimp van B. Doeve. De man met het witte overhemd is Gerrit Jan de Boer (de uitbater van Spoorzicht). De twee kinderen zijn Herman Broekhuis en Gerrit Tamminga. De man met de stofjas is stukadoor Blom. Naast hem staan G. Haas, R. de Wilde en W. Veldhuis. Rechts (met de witte pet) staat H. Hekkert. De overige mannen, met witte stofjas en overall, zijn waarschijnlijk ingehuurd schilders en stukadoors.

De foto hiernaast uit 1974 laat duidelijk zien dat het vrijzinnige kerkje zich lange tijd in een nogal lege omgeving bevond, met daarnaast de tuintanderij van kweker Labberton.

Tegenover het vrijzinnige kerkje stond de villa Gruutmeule, waar de schrijfster Paula Gomes (1932-2013) woonde. Zij was familie van ir. J. van Achterberg, directeur van de Aluminium Industrie Vaassen en tevens lid van de VVH/NPB.

Dit pand is afgebroken en vervangen door de semi-bungalow van onze overburen op de hoek van de Jasmijnstraat.

DE SYMBOLIEK IN DE ARCHITECTUUR

In de archieven van de Stichting Het Dorpshuis en de VVH/NPB/VGV bevindt zich geen correspondentie waaruit zou kunnen blijken wat Van den Beld met zijn ontwerp en vormgeving tot uitdrukking heeft willen brengen.

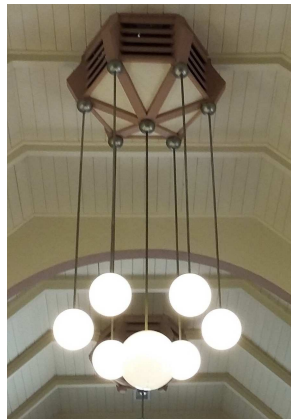
Toch valt bij aandachtige beschouwing van het kerkgebouw en het interieur op dat de architect zich moeite heeft getroost getallen die in de bijbel veelvuldig voorkomen (en een symbolische betekenis hebben) te verwerken in de vormgeving van het huidige vrijzinnige kerkje in Vaassen. Ter illustratie, en zeker niet volledig:

Het getal 7

Zeven drukt in de bijbel de gedachte uit van volheid, totaliteit en compleetheit. (Denk bijvoorbeeld aan de schepping: God schiep alles in zes dagen en rustte op de zevende dag.)

In het gebouw is dit getal tot uitdrukking gebracht in:

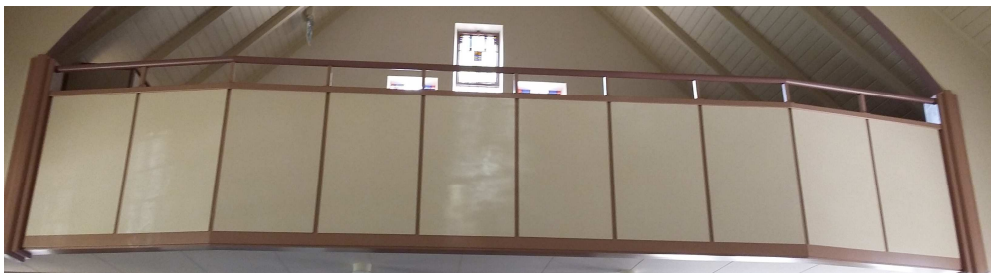
- * de voor- en achtergevel, die elk zeven glas-in-loodramen tellen (tijdens de verbouwing in 2015 is dit aan de achterkant doorbroken);
- * de centrale lampengroep in de kerkzaal, bestaande uit zeven lampen.

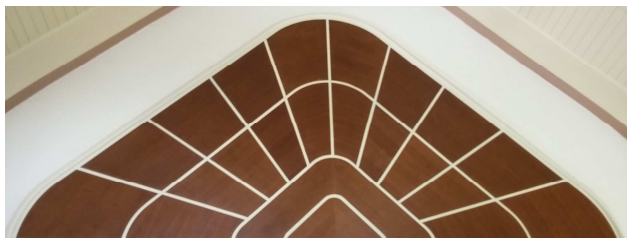
Het getal 10

Tien staat in de bijbelse getsymboliek voor perfectie (denk bijvoorbeeld aan de tien geboden). In het gebouw is dit getal tot uitdrukking gebracht in:

- * de zijgevels, die elk tien glas-in-loodramen tellen (tijdens de verbouwing in 2015 is dit aan de linkerzijde doorbroken);
- * de tien vlakken waarin de balustrade van de galerij is verdeeld;

- * de tien vlakken waarin de bovenste twee stralenkringen van de opgaande zon zijn verdeeld.

Het getal 40

Veertig is het getal dat staat voor het buitengewone en voor een lange, maar afgeronde, voltooide tijd (denk aan het verblijf van veertig jaar en veertig dagen in de woestijn van respectievelijk het volk Israël en Jezus). In het gebouw is dit getal tot uitdrukking gebracht in de scharnierende wand achter het liturgisch centrum, die is ingedeeld in veertig vakken.

Het getal 4

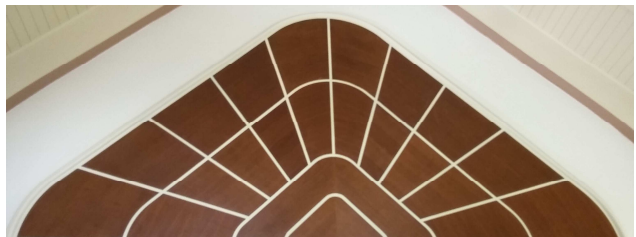
Het getal vier staat voor de hele bewoonde wereld en de uiteinden van de aarde (denk bijvoorbeeld aan de vier hoeken van de aarde waar vier engelen de vier winden vasthouden).

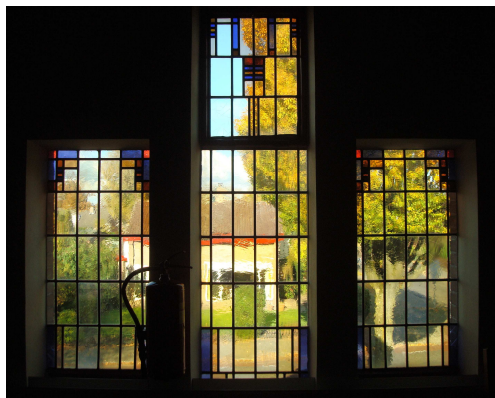
In het gebouw is dit getal op meerdere plaatsen zichtbaar:

- * boven de scharnierende wand achter het liturgisch centrum, waar heel gestileerd de opgaande zon vorm is gegeven in vier kringen: het licht der wereld;
- * de vier plafondlampen onder de galerij, bij de ingang;
- * de vier (2 x 2) onderste glas-in-loodramen aan de voor- en achtergevel.

*Foto rechts:
zowel het getal 4 als het getal 10
wordt symbolisch weergegeven
in deze opgaande zon.*

Het getal 3

Drie staat voor het beklemtonen van een gebeurtenis (denk bijvoorbeeld aan de opstanding na drie dagen en aan Petrus, die Jezus driemaal verloochende). In het gebouw is dit getal eveneens op meerdere plaatsen zichtbaar:

- * de drie bovenste glas-in-loodramen aan de voor- en achtergevel;
- * de drie lampengroepen in de kerkzaal;
- * de verdeling van het plafond in drie segmenten met elk vier panelen;
- * de tweemaal drie kleine raampjes in de toegangsdeuren van de hoofdingang.

Het getal 5

Vijf staat voor een bescheiden hoeveelheid, die toch meer dan voldoende blijkt te zijn. Denk bijvoorbeeld aan het verhaal over de vijf broden en de twee vissen. Ook schreef Mozes vijf boeken (de Pentateuch) en werden de tien geboden gebeiteld in twee stenen tafels met elk vijf geboden. In het gebouw is dit getal zichtbaar in de beide 'psalmborden' die elk vijf regels tellen en door de verdeling in tweeën mogelijk verwijzen naar de tien geboden (2 x 5).

Ook over de getallen 1, 2 en 12 zou het een en ander gezegd kunnen worden, evenals over de combinatie van een aantal van de reeds genoemde bijbelse getallen (zoals de combinatie 2 + 2 + 3 van de glas-in-loodramen in de voor- en achtergevel: 7).

Maar wat overblijft is dit: het kan haast niet anders of architect G.W. van den Beld móét zich wel hebben laten inspireren en stimuleren bij zijn ontwerp door de symboliek van de bijbelse getallen, die eveneens zichtbaar is in de drie andere kerkgebouwen die op zijn naam staan!

Boven: de oude stoelen uit 1937.
Onder: de nieuwe stoelen uit 2017.

LATERE VERANDERINGEN

In de afgelopen tachtig jaar heeft het kerkgebouw een aantal veranderingen ondergaan. Vermeldenswaard zijn de volgende:

- * 1988: Vervanging van het oorspronkelijke harmonium door een pijporgel, gemaakt door Ties de Boer uit 't Harde. Koopsom: 5000 gulden.
- * 1997: Een kraan vervangt het torentje na stormschade.
- * 2010: Opknappen (schilderen en herinrichten) van het interieur.
- * 2010: Vervanging kansel in het kader van de herinrichting van het interieur.
- * 2015: Uitbreiding aanbouw (vergroting van de facilitaire ruimtes: toilet en keuken).
- * 2017: Vervanging stoelen.

VAASSENS 'KULTURHUS AVANT LA LETTRE'

Een kenmerk van vrijzinnige protestanten is dat zij een open oog hebben voor de ontwikkeling op tal van gebieden en die ontwikkelingen ook een plaats willen geven in de vormgeving van hun activiteiten. Dat nu is heel herkenbaar in de tachtigjarige geschiedenis van hen in Vaassen.

Het begon al, toen de VVH/NPB Vaassen liet kennismaken met de nieuwere godsdienstige inzichten van het modernisme. Inzichten die werden doorgegeven in de zondagse vieringen, in het jeugdwerk en de Vrijzinnig Hervormde Vrouwenvereniging. Gaandeweg werden daarnaast ook activiteiten ontplooid op het gebied van kunst en cultuur: zondagmiddagconcertjes, cursussen, lezingen en filmavonden.

Het is dan ook niet verrassend dat de burgemeester van Epe, ir. Hans van der Hoeve, op 11 september 2015, ter gelegenheid van de feestelijke ingebruikneming van de uitbreiding van ons kerkgebouw, dit een *Kulturhus avant la lettre* noemde!

En inderdaad, want naast de vieringen op zondag kunnen ook die activiteiten mensen verrijken en troosten. Het zijn allemaal slijpstenen voor de geest en inspiratiebronnen, die kunnen bijdragen aan het vormgeven van een hoogsteigen, onafhankelijke en persoonlijke levenshouding. En wat blijkt? Deze culturele activiteiten trekken ook tal van bezoekers die geen binding hebben met de VGV!

Ter afsluiting van dit artikel nog een mooie illustratie van de zeven ramen aan de voorgevel.

BROCHURE

De brochure *Het intiemste kerkje van Vaassen: 1937-2017* (uitgegeven in eigen beheer) omvat 32 pagina's en is rijk voorzien van foto's.

Te bestellen voor €5,00 via:

info@vrijzinnigvaassen.nl

FOTO'S

Hans Berkhoff, Nel Bohré, Frans Schumacher, Wim van 't Einde, José van der Meer, Museum Coda Apeldoorn, Stadsarchief Zutphen, Streekarchief Epe en Theo Somsen.

De foto van architect G.W. van den Beld op bladzijde 40 mochten wij ontvangen van zijn kleindochter, mevrouw Anne Margriet Dijkstra-van den Beld, waarvoor hartelijk dank!

